REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

Vast zomerprogramma voor azc-kinderen

Vast zomerprogramma voor azc-kinderen

- EINDRAPPORT -

Auteurs
Sabrina Dinmohamed
Kees van Bergen

Amsterdam, 9 maart 2021
Publicatienr. 20082

© 2021 Regioplan, in opdracht van ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/ of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Regioplan. Regioplan aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

REGIOPLAN

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting 1

1 Inleiding 1
1.1 Aanleiding van het onderzoek 1
1.2 Onderzoeksvragen 1
1.3 Onderzoeksaanpak 2
1.4 Leeswijzer 3

2 Azc-kinderen, onderwijs en zomerscholen 5
2.1 Inleiding 5
2.2 Uitdagingen azc-kinderen en onderwijs 5
2.3 Zomerscholen voor azc-kinderen 7

3 Opties voor zomerprogramma's 10
3.1 Inleiding 10
3.2 Doelen 10
3.3 Doelgroepen 11
3.4 Inrichting programma 13
3.5 Diverse effecten van programma's 14

4 Betrokken partijen en randvoorwaarden 18
4.1 Inleiding 18
4.2 Betrokken partijen 18
4.3 Financiële randvoorwaarden 22
4.4 Personele randvoorwaarden 25
4.5 Organisatorische randvoorwaarden 27

5 Opties samengevat 31
5.1 Inleiding 31
5.2 Vijf opties 31

6 Conclusies 36

Literatuurlijst 42

Bijlage – Respondenten en cases 44

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

Managementsa-menvatting

S

REGIOPLAN

Managementsamenvatting

In november 2019 heeft de Tweede Kamer een motie aangenomen waarin de regering wordt gevraagd te onderzoeken wat de mogelijkheden zijn om een vast zomerprogramma aan te bieden aan kinderen op asielzoekerscentra (azc's). Regioplan heeft in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) de mogelijkheden voor het opzetten van een zomerprogramma voor azc-kinderen onderzocht.
Dit kwalitatieve onderzoek bestond uit verschillende stappen. Nadat een deskresearch/literatuurstudie een eerste inzicht gaf in het thema, zijn interviews gehouden met stakeholders voor het brede perspectief op de specifieke behoefte aan zomerprogramma's voor asielkinderen, de invulling ervan en de mogelijkheden voor de organisatie. Daarna is voor een verdiepend perspectief vanuit de praktijk informatie verzameld via interviews met azc-scholen en andere relevante betrokkenen in het veld. In cases is gekeken naar een aantal specifieke lokale situaties, behoefte aan en ervaringen met zomerprogramma's, en de mogelijkheden en knelpunten voor de organisatie.

Op basis van het onderzoek zien we de volgende opties voor een zomerprogramma die verschillen in de mate van aandacht voor ontspanningsactiviteiten, taalverwerving, onderwijs, en participatie en integratie:

1. Tijdsbesteding: opvang en ontspanningsactiviteiten, sport en spel, creatieve activiteiten etc. voor een prettige vakantiebeleving, talentontwikkeling en sociaal-emotionele ontwikkeling.
2. Tijdsbesteding en taalverwerving: een combinatie van de genoemde activiteiten met aandacht voor (speelse) taalverwerving en -behoud.
3. Onderwijs (taalonderwijs of onderwijsachterstanden): focus op onderwijs specifiek voor taal, of breder (rekenen, wereldoriëntatie) en gericht op het bestrijden van onderwijsachterstanden.
4. Onderwijs en tijdsbesteding: een onderwijscomponent gericht op taal of onderwijsachterstanden gecombineerd met ontspanningsactiviteiten als sport en spel, creatieve activiteiten, uitjes en culturele activiteiten.
5. Aandacht voor participatie en integratie: ontmoeting en kennismaking met kinderen en met de wereld buiten het azc (meer een aanvulling op één van de andere opties dan een zelfstandig programma).

Over het algemeen wordt een voorkeur uitgesproken voor een programma van drie weken in het midden van de zomervakantie, vijf dagen per week en 4 à 5 uur per dag. Maar hierop zijn variaties mogelijk. Daarbij moet de zomerschool, volgens het merendeel van de respondenten, niet te veel op normale school lijken, maar 'educatief plezierig' zijn.

De verschillende opties voor zomerprogramma's brengen specifieke eisen met zich mee voor organisatie, te betrekken partijen, te kiezen locaties en in te zetten personeel en middelen. Naarmate de focus sterker op onderwijs ligt en er meer activiteiten gecombineerd worden, wordt de organisatie omvangrijker en complexer, worden er meer en andere eisen aan personeel en locaties gesteld en worden de kosten hoger. Een trekkende uitvoerende organisatie is cruciaal voor een goede opzet, voorbereiding en realisatie van het programma.

Alles afgewogen wordt in ons onderzoek aan de hiervoor genoemde opties 2 (tijdsbesteding en taalverwerving) en 4 (onderwijs en tijdsbesteding) de voorkeur gegeven, omdat ze het best aansluiten bij de behoefte aan een programma dat gericht is op taalverwerving of onderwijs in de zomervakantie dat ook plezierig moet zijn. Beide opties dragen bij aan het sociaal-emotioneel welbevinden van de kinderen, verdrijven verveling en bieden structuur in de zomervakantie. Optie 2 biedt daarnaast continuïteit in het begrijpen en spreken van de Nederlandse taal en gaat de negatieve effecten tegen van het tijdelijk niet in aanraking komen met het Nederlands. De onderwijscomponent van optie 4 geeft een grotere versnelling aan het verbeteren van het taalniveau en (indien van toepassing) van andere cognitieve vaardigheden van de azc-kinderen en heeft hierop het meeste effect.
Elke optie vraagt om goede, tijdige opzet, organisatie en voorbereiding. Optie 2 is echter relatief eenvoudiger te organiseren met een beperkter aantal partijen en activiteitenaanbieders en met minder hoge eisen aan het personeel. Bij optie 4 gaat het om een complexere organisatie door de combinatie van onderwijs- en andere activiteiten. Eigenlijk gaat het om het opzetten van een dubbelprogramma met eigen eisen en randvoorwaarden voor de twee programmacomponenten.

De invulling van de opties is afhankelijk van landelijke en (vervolgens) lokale keuzes en mogelijkheden. Daarbij geldt dat er meer wordt gevraagd van de organisatie naarmate er meer activiteiten worden gecombineerd en er meer partijen bij het programma (moeten) worden betrokken. Bovendien vraagt een vast programma voor alle azc-kinderen om duurzaam beleid en een structurele financiering en organisatie.

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

Inleiding

1

1 Inleiding

1.1 Aanleiding van het onderzoek

In november 2019 heeft de Tweede Kamer bij de behandeling van de begroting van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) een motie aangenomen waarin de regering wordt gevraagd te onderzoeken wat de mogelijkheden zijn om een vast zomerprogramma aan te bieden aan kinderen op asielzoekerscentra (azc's). Omdat het gaat om het bieden van kansen aan (een specifieke groep) kinderen met een groot risico op een taalachterstand valt een dergelijk programma onder het beleid om onderwijsachterstanden te bestrijden. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) financiert gemeenten in het kader van het onderwijsachterstandenbeleid (OAB) en van het gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid (GOAB). OCW heeft Regioplan gevraagd om de mogelijkheden voor het opzetten van een zomerprogramma voor azc-kinderen in kaart te brengen.

1.2 Onderzoeksvragen

Het doel van het onderzoek is tweeledig. Enerzijds is het doel om te komen tot een overzicht van de verschillende opties voor de wijze waarop zomerprogramma's voor kinderen in de basisschoolleeftijd die verblijven in asielzoekerscentra kunnen worden vormgegeven. Anderzijds is het doel om een beeld te krijgen van de mogelijkheden voor de organisatie en uitvoering door scholen en gemeenten met ondersteuning en inzet van expertise van andere betrokken organisaties.

De leidende vragen van dit onderzoek zijn:

1. Welke opties zijn er om binnen de huidige wettelijke en financiële kaders een (vast) zomerprogramma voor azc-kinderen in de basisschoolleeftijd aan te bieden?
2. Welke positieve of negatieve effecten zijn er voor deze azc-kinderen te verwachten van elk van de verschillende opties (op het cognitieve vlak (taal- en kennisontwikkeling), het sociaal-emotionele welbevinden, het vlak van integratie)?
3. Welke rol moeten scholen en gemeente nemen bij de organisatie van de verschillende opties?
   Welke rol kunnen andere betrokken partijen (zoals COA, VluchtelingenWerk, welzijnsorganisaties, lokale sport- en cultuurverenigingen, anderen) spelen?
   Hoe kan een te zware belasting van scholen op azc's worden voorkomen, met het oog op beschikbaarheid van bevoegde leerkrachten en NT2-docenten en de benutting van eventueel beschikbare expertise van andere partijen?
4. Welke lessen kunnen er voor de organisatie worden geleerd uit ervaringen met zomerprogramma's die zijn uitgevoerd voor achterstandsleerlingen (en waar scholen voor azc-leerlingen al dan niet al aan hebben deelgenomen). Wat kan er worden geleerd uit de zomerprogramma's die door scholen met azc-kinderen zijn georganiseerd in het kader van de inhaal- en ondersteuningsprogramma's om achterstanden als gevolg van COVID-19 in te lopen.[1]
5. Wat zijn de organisatorische, financiële, personele randvoorwaarden om deze opties succesvol te realiseren en uit te voeren? Wat zijn daarbij de mogelijkheden (en beperkingen) van de verschillende betrokken partijen?

[1] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/financiering-onderwijs/extra-geld-onderwijs-door-coronacrisis/veelgestelde-vragen-over-de-regeling-inhaal--en-ondersteuningsprogramma%E2%80%99s-voor-primair-onderwijs-voortgezet-onderwijs-en-voorgezet-speciaal-onderwijs

1.3 Onderzoeksaanpak

De onderzoeksvragen zijn beantwoord door middel van deskresearch en interviews.

Deskresearch/literatuurstudie

Via een korte deskresearch en een bestudering van de (onderzoeks- en beleids)literatuur is een eerste antwoord gezocht op de onderzoeksvragen. De deskresearch had een aantal doelen:

- verschaffen van inzicht in de beleidskaders en financieringsbronnen voor zomerprogramma's voor asielzoekerskinderen;
- verschaffen van inzicht in de situatie van asielkinderen en hun behoefte aan extra ondersteuningsprogramma's;
- een eerste algemeen inzicht in de organisatie, te betrekken partijen, effecten, knelpunten en mogelijkheden van zomerprogramma's;
- input voor de onderzoeksinstrumenten (itemlijsten interviews en casussen).

Er is gezocht naar informatie over onderwijs aan en extra ondersteuningsprogramma's voor asielkinderen. Hierbij is vooral gefocust op de behoeften van deze specifieke doelgroep (taalstimulering, zinvolle sociale activiteiten, etc.). Daarnaast is literatuur bestudeerd over programma's voor schooltijdverlenging in de vorm van zomerscholen en vakantiescholen. Hier hebben we ons vooral gericht op de beleidskaders en financieringsbronnen voor deze voorzieningen en op informatie over de nagestreefde doelen, de organisatie, de partijen die betrokken moeten worden, de (verwachtte) effecten en de voorwaarden voor succes van deze voorzieningen.

Breed perspectief: interviews met stakeholders

Er zijn twee rondes interviews gehouden. De eerste ronde was gericht op stakeholders voor het brede perspectief op zomerprogramma's voor asielkinderen. Deze ronde van gesprekken was zowel gericht op het verkrijgen van een breed beeld over (mogelijke) aanbieders en te betrekken partijen als op de mogelijkheden, voorwaarden, knelpunten en oplossingen rond zomerprogramma's voor asielkinderen. We hebben daarvoor gesproken met op het thema gespecialiseerde gesprekspartners. Er zijn interviews gehouden met medewerkers van:

- de Onderwijsinspectie;
- OCW;
- LOWAN;
- de PO-Raad;
- het COA;
- Werkgroep Kind in AZC;
- VluchtelingenWerk.

De gesprekken duurden ongeveer 60 minuten en vonden plaats via Teams (videobellen). Met deze interviews zijn de resultaten van de deskresearch aangevuld en is globale informatie voor de beantwoording van de onderzoeksvragen verzameld.

Verdiepend perspectief: interviews in casestudies

De informatie voor het verdiepend perspectief vanuit de praktijk werd verzameld via interviews met azc-scholen en andere relevante betrokkenen in het veld. In de cases is gekeken naar een aantal specifieke lokale situaties, behoefte aan en ervaringen met zomerprogramma's, en de mogelijkheden en knelpunten voor zomerprogramma's. Het doel van deze interviews was het verkrijgen van informatie voor de beantwoording van de onderzoeksvragen vanuit een verdiepend praktijkperspectief. Een ander doel was het verkrijgen van inzicht in de behoeften van asielkinderen, in lokale organisaties en te betrekken partijen, voorwaarden, effecten, knelpunten en mogelijkheden van zomerprogramma's.

Voor de selectie van de cases hebben we op basis van de scholendatabase van LOWAN een overzicht gemaakt van azc-scholen in Nederland.
Verder hebben we, aan de hand van het overzicht van scholen die subsidie hebben ontvangen van OCW in het kader van de inhaal- en ondersteuningsprogramma's voor COVID-19, geprobeerd azc-scholen in

beeld te krijgen die financiële ondersteuning hebben gehad en mogelijk hebben gebruikt voor de opzet van een zomerschool. Op basis van geografische locatie en leerlingenaantal is toen gekozen voor een aantal scholen voor de cases.

Na het creëren van een overzicht is er contact opgenomen met de geselecteerde scholen en een afspraak gemaakt voor het interview. We hebben helder duidelijk gemaakt wat het doel van het onderzoek is, wat deelname inhoudt en wat we van ze willen weten. We hebben bovendien afgesproken dat we de uitkomsten niet herleidbaar tot specifieke organisaties of personen opnemen in de rapportage, zodat de respondenten vrijuit met ons konden spreken.

Het vinden van voorbeelden van azc-scholen met een zomerschool kostte meer moeite dan vooraf was verwacht. Uiteindelijk hebben we via stakeholders en een uitgebreide belronde acht voorbeelden van zomerprogramma's nader onderzocht, meer dan vooraf voorzien. Daarnaast is ook met vijf azc-scholen gesproken zonder zomerprogramma. In de voorbeeldcases is ingezoomd op de behoefte aan zomerprogramma's, op eventuele ervaringen ermee, op te overwinnen knelpunten en oplossingsmogelijkheden en op voorwaarden voor de organisatie ervan. We hebben gesproken met:

- elf azc-scholen (vijf zonder en zes met een zomerprogramma);
- vijf gemeenten;
- vijf organisatoren van een zomerprogramma;
- drie organisatoren van sport- en spelactiviteiten op azc's;
- één uitvoerder uit het onderwijsveld.

Wij zijn tot acht voorbeeldcases gekomen. Bij zes van die cases is er in ieder geval gesproken met een azc-school en andere betrokken partijen zoals bijvoorbeeld een gemeente en een organisator van een zomerschool. Van deze cases hebben drie azc-scholen hun kinderen gestuurd naar een bestaand zomerprogramma, georganiseerd in gemeente. Eén school heeft zelf eenmalig een zomerschool georganiseerd en twee scholen hebben in samenwerking met de gemeente, COA en/of onderwijsinstellingen een zomerschool georganiseerd. In twee cases was de initiator niet een azc-school, maar een initiatief vanuit de gemeente of een landelijke organisator van activiteiten op azc's. Er is in de cases gesproken met een tot vier personen/instanties. Verder zijn er ook vijf scholen zonder (ervaring met) een zomerschool gesproken. Bijlage 1 biedt een overzicht van de respondenten en opbouw van de cases.

De gesprekken zijn gevoerd aan de hand van semigestructureerde itemlijsten, die opgesteld zijn op basis van de onderzoeksvragen, de bevindingen uit de deskresearch/literatuurstudie en de gesprekken met stakeholders. Bij het opstellen is erop gelet om motieven en overwegingen, verwachtingen en ervaringen ten aanzien van organisatie, samenwerking en inhoudelijke invulling, voorwaarden, knelpunten en oplossingsmogelijkheden in beeld krijgen. Door het gebruik van de semigestructureerde itemlijsten konden we ervoor zorgen dat iedere gesprekspartner vergelijkbare vragen kreeg en we ook ruimte hadden voor toelichting en kwalitatieve verdieping.

1.4 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de uitdagingen met betrekking tot onderwijs voor azc-kinderen en voor scholen. Verder wordt de meerwaarde van zomerscholen besproken voor deze kinderen. In hoofdstuk 3 worden de opties voor zomerscholen beschreven, evenals de effecten van die verschillende opties voor het kind. In hoofdstuk 4 is er aandacht voor betrokken partijen en randvoorwaarden met betrekking tot de opzet van een zomerschool voor azc-kinderen. In hoofdstuk 5 vatten we de kenmerken van de verschillende opties per optie samen, zodat ze tegen over elkaar kunnen worden afgewogen. In het laatste hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de leidende vragen van dit onderzoek.

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

Azc-kinderen en onderwijs

2

2 Azc-kinderen, onderwijs en zomerscholen

2.1 Inleiding

Kinderen die in Nederland asiel aanvragen zijn vanaf 5 tot 18 jaar leerplichtig. Er bevinden zich in 2020 circa drieduizend kinderen in de basisschoolleeftijd in de asielopvang van het Centraal Orgaan opvang asielzoekers (COA).[2] In het basisonderwijs worden er (door de Onderwijsinspectie) vier typen onderwijsvoorzieningen onderscheiden:

1. scholen verbonden aan asielzoekerscentra en noodopvanglocaties (azc-scholen);
2. scholen die uitsluitend onderwijs verzorgen aan nieuwkomers én basisscholen met drie of meer nieuwkomersklassen;
3. basisscholen met één of twee klassen voor nieuwkomers;
4. basisscholen waar de nieuwkomers zijn geïntegreerd in reguliere klassen.[3]

De ondersteuningsorganisatie voor onderwijs aan nieuwkomers, LOWAN, beschikt over een database van po-scholen die in Nederland het onderwijs aan nieuwkomers verzorgen.[4] In die database zijn in totaal 297 scholen opgenomen, waarvan 104 uit bovengenoemde categorieën 1 en 2, waaronder zestien scholen gevestigd op een COA-terrein.[5]

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de uitdagingen voor azc-kinderen en scholen, initiatieven wat betreft zomerscholen en de meerwaarde van zomerscholen voor azc-kinderen.

2.2 Uitdagingen azc-kinderen en onderwijs

Kinderen van asielzoekers hebben net als andere kinderen recht op onderwijs en gaan zo snel mogelijk naar school. In het basisonderwijs gaan zij idealiter eerst naar eerste-opvangonderwijs, gericht op taalverwerving, ook wel nieuwkomersonderwijs genoemd. Na een tot twee jaar stromen ze door naar het reguliere basisonderwijs. Onderwijs voor deze kinderen is naast educatief waardevol ook van belang door de structuur die het biedt in het leven van een asielkind, door de mogelijkheden om contact te leggen met de Nederlandse samenleving en voor het gevoel de toekomst in eigen hand te kunnen nemen (Kloosterboer, 2009; Kinderombudsman, 2016).

Er zijn bij het onderwijs aan azc-kinderen uitdagingen voor zowel de kinderen als de scholen. Een vijftal wordt beschreven voor de azc-kinderen (Kloosterboer, 2009; Kinderombudsman, 2016).

- Kinderen en hun gezinnen moeten vaak verhuizen: van een tijdelijke noodvoorziening naar een aanmeldcentrum, van een azc naar een ander azc of naar een gezinslocatie, enzovoorts. De vele verhuizingen vanaf de aankomst in Nederland en gedurende de asielperiode kunnen een negatief effect hebben en leiden tot stress, hechtingsproblemen, spanning en een gebrek aan een veilige en stabiele context. Verder belemmeren ze ook de continuïteit in het onderwijs.
- De schoolsituatie verschilt per azc. Sommige kinderen gaan naar een school op het azc-terrein, anderen gaan naar reguliere scholen buiten het azc. Een school op het azc-terrein is wel dichtbij, maar biedt kinderen niet de gelegenheid om met Nederlandstalige kinderen in contact te komen en zo het Nederlands te oefenen. Een school buiten het azc biedt deze mogelijkheden wel, maar ligt vaak ver van het azc. Kinderen zijn dan afhankelijk van georganiseerd vervoer en/of begeleiding en kunnen dan niet altijd optimaal gebruikmaken van de mogelijkheden op school, bijvoorbeeld bij activiteiten buiten schooltijd.
- Kinderen in het azc hebben vaak weinig ruimte en rust om hun huiswerk te maken of beperkte toegang tot het internet of andere faciliteiten die hun onderwijs zouden kunnen ondersteunen. Het ontbreken van rust wordt ook gerelateerd aan emotionele veiligheid, die vaak in het geding is door het gebrek aan privacy en spanning onder/tussen bewoners (Kinderombudsman, 2016).

[2] https://www.coa.nl/nl/lijst/capaciteit-en-bezetting geeft voor peildatum: 1 juni 2020: 2930 kinderen in de leeftijd van 4 t/m 11.
[3] Min. Van OCW (202). Informatiedocument onderwijs aan asielzoekerskinderen.
[4] https://www.lowan.nl/po/scholen/
[5] Volgens informatie van de Inspectie van het Onderwijs zijn er 30 azc-scholen (scholen die verbonden zijn aan een asielzoekerscentrum).

- Ouders van azc-kinderen zijn vaak niet in staat om hun kinderen te helpen bij huiswerk of te adviseren over onderwijs, omdat zij het schoolsysteem in Nederland niet kennen en zelf de Nederlandse taal nog niet beheersen. Daarnaast hebben ouders soms ook te maken met hun eigen (emotionele) problemen gerelateerd aan hun migratie. Verder spelen ook culturele verschillen een rol en verschillen ideeën over waar de school en waar de ouder voor verantwoordelijk is.
- Azc-kinderen hebben vaak achterblijvende onderwijsresultaten. Dit heeft te maken met het feit dat er onvoldoende aansluiting is op het onderwijs in het land van herkomst. Ook hebben kinderen periodes achter de rug waarin ze lang geen onderwijs hebben kunnen volgen door de omstandigheden in hun land of hun vlucht. Daarnaast speelt de nieuwe taal die zij moeten leren een rol. De belangrijkste redenen van achterstanden, echter, hebben ook te maken met het leven in een azc en als vluchteling. Slaapgebrek door huisvesting, verhuizingen, kinderen die school missen omdat ze moeten tolken voor hun ouders, onvoldoende gelegenheid om huiswerk te maken, locatie van het azc, emotionele gesteldheid door de vlucht en onvoldoende onderkenning en onvoldoende kennis van scholen over de situatie van deze kinderen spelen volgens de verschillende bronnen een rol.

De onderwijsnoodzaak van deze groep kinderen veroorzaakt ook uitdagingen voor scholen, zo komt uit verschillende bronnen naar voren (zie bijvoorbeeld Kinderombudsman, 2016; Leeuwestein & Bokhorst, 2018; Van der Linden, 2015). We noemen er hier enkele:

- Het aantal verhuizingen van het kind tijdens de asielprocedure vormt een uitdaging. De korte periode tussen aanmelding van het kind en start in het onderwijs zorgt dat er weinig voorbereidingstijd is voor scholen. Een kind moet binnen drie of vier dagen na aankomst aangemeld worden op een school en dat vergt veel organisatie van de onderwijsinstellingen die daarvoor verantwoordelijk zijn. Daarnaast hebben verhuizingen een negatieve invloed op de continuïteit van het onderwijs en de doorlopende leerlijn.
- Gebrek aan ervaring en goed onderwijspersoneel is een punt. Leerkrachten die NT2 bevoegd zijn en ook ervaring hebben met onderwijs aan nieuwkomers, die soms al lange tijd geen onderwijs hebben gehad, zijn schaars. Daarbij is kennis over de doelgroep en hun ervaringen van belang, maar niet altijd aanwezig. Een leraar moet niet alleen weten hoe je de stof moet doorgeven aan kinderen die geen Nederlands spreken, maar ook hoe je moet omgaan met kinderen die lijden onder (vluchtelingen)trauma's. De sociaal-emotionele begeleiding van deze kinderen vraagt meer aandacht. Leerkrachten die lesgeven aan azc-kinderen moeten meer dan in normale klassen kunnen differentiëren. Dat vraagt om speciale expertise en om geschikte methoden en lesmateriaal.

De Onderwijsraad wijst in zijn advies uit 2016 eveneens op het probleem van haperingen en lacunes in de onderwijscarrière van de leerlingen en het belang van investeringen in deskundigheid van leraren en in de kwaliteit van leerlijnen en lesmethoden. Volgens Leeuwestein & Bokhorst (2018) zijn mogelijke pijlers voor het toerusten van scholen op tijdelijkheid en zijinstroom van leerlingen met een migratieachtergrond: flexibeler inrichten van nieuwkomersonderwijs, toewerken naar een duurzame uitstroom vanuit nieuwkomersklassen en preventief tegengaan van onderwijsonderbrekingen. Bij dat laatste kunnen zomerprogramma's een rol spelen.

Kloosterboer (2009) constateert bovendien dat de meeste asielkinderen graag naar school gaan: 'Het geeft ze de mogelijkheid de toekomst in eigen hand te nemen, het brengt ze in contact met de Nederlandse samenleving en het geeft structuur aan de dag. Ze zien de vakanties als een vervelende tijd, omdat ze zich dan vervelen. Kinderen vinden school erg belangrijk. Een deel van de kinderen noemt het de grootste afleiding van het leven in een azc. Anderen stellen zich ten doel om zo veel mogelijk te leren en een toekomst op te bouwen en daar biedt de school hun mogelijkheden voor.'
Schoolprogramma's in de zomervakantie zouden gezien deze constateringen dus zeker in een behoefte van de kinderen voorzien. Bovendien zouden ze kunnen bijdragen aan continuïteit in het lesprogramma en het voorkomen van terugval en achterstanden in een door de migratieperiode en verhuizingen in Nederland toch al onderbroken onderwijsloopbaan.

2.3 Zomerscholen voor azc-kinderen

Ideeën over de meerwaarde

Het overgrote merendeel van de geïnterviewden in ons onderzoek is het erover eens dat een zomerschool een grote toegevoegde waarde kan hebben voor azc-kinderen. Deze kinderen gaan, volgens hen, graag naar school en de zomervakanties duren dan erg lang. Volgens de meeste respondenten ligt de meerwaarde van een zomerschool vooral op het gebied van taal. Er wordt genoemd dat een lange 'zomerdip' negatieve effecten heeft. Azc-kinderen spreken en horen in de zomervakantie weinig tot geen Nederlands. Dit heeft tot gevolg dat de Nederlandse taal wegzakt en dat de jongeren het nieuwe schooljaar met een achterstand beginnen. Een zomerschool zou hier uitkomst bieden. Daarnaast biedt de zomerschool, afhankelijk van de gestelde doelen en opzet, de kans voor meer aandacht voor onderwerpen als rekenen, wereldoriëntatie en voor de kennismaking met de Nederlandse omgeving. Bovendien wordt de bijdrage van een zomerschool op sociaal-emotioneel vlak gezien als een meerwaarde. De zomerschool kan een dagstructuur en afleiding bieden en verveling tegengaan. Een azc is volgens meerdere respondenten geen leuke omgeving voor een kind en een zomerschool kan kleur aan de vakantieperiode geven. Bovendien kunnen, afhankelijk van het aanbod, ook andere talenten aangesproken worden dan alleen cognitieve, zoals creatieve en sportieve. Gesteld wordt dat ondanks de educatieve meerwaarde van een zomerschool, plezier voorop moet staan, of zoals een respondent het noemde: *'een zomerschool moet educatief plezierig zijn'*.

Een andere respondent zegt over de meerwaarde van een zomerschool voor azc-kinderen:
Kinderen vervelen zich en school is het hoogtepunt. De vakantie vinden zij vreselijk. Het lijkt erop alsof er veel wordt georganiseerd, maar het is te weinig. Er worden in hun vakanties misschien drie activiteiten georganiseerd en dat is mooi. Maar als je het bekijkt vanuit het perspectief van het kind dat zes weken vakantie heeft, is dat heel weinig. Er moet iets structureels in de zomervakantie zin. Bijvoorbeeld zes weken, vijf dagen in de week.

Meerwaarde zien van een zomerschool en deze ook daadwerkelijk organiseren of aan deelnemen hangen niet per se met elkaar samen. Er zijn scholen die geen ervaring hebben met een zomerschool, wel de meerwaarde ervan zien, maar er bijvoorbeeld geen tijd voor hebben. Eén azc-school die we hebben gesproken zegt geen ervaring te hebben met een zomerschool, noch er behoefte aan te hebben; de directe noodzaak ervan voor taalbevordering wordt niet gezien. Wel kan het volgens de geïnterviewde meerwaarde bieden wat betreft regelmaat en structuur in de zomervakantie. Het is echter volgens de respondent niet zo dat kinderen helemaal niets doen in de vakantie; soms gaan ze op bezoek bij familie en zijn er ouders die wel activiteiten ondernemen in de vakantie. Ook zijn er andere landelijke en lokale organisatoren die activiteiten organiseren op het azc tijdens de zomervakantie, bijvoorbeeld activiteiten op het gebied van sport en spel, of creatieve activiteiten. Ook enkele andere geïnterviewden zeggen dit. Ook werd door een school de meerwaarde wel gezien, maar is een zomerschool niet van toepassing door de aard van de locatie. Een procesopvanglocatie (POL) bijvoorbeeld is de eerste opvang en kinderen blijven daar niet lang, waardoor het bij de organisatie van een zomerschool onduidelijk zou zijn hoeveel kinderen er nog zouden zijn in de zomer, en hoeveel kinderen er deelnemen. Desondanks wordt de meerwaarde van een zomerschool wel gezien, zoals het onderstaande voorbeeld toont.

Deelname van een school aan een bestaand programma

Een school op de procesopvanglocatie (POL) in het oosten van het land stelt dat er op de school geen zomerschool georganiseerd kan worden vanwege de aard van de locatie. De mensen die hier verblijven, zitten aan het begin van hun asielzoekersprocedure en blijven ongeveer drie tot zes weken in een POL. Hoewel de kinderen er niet lang verblijven, zijn zij wel leerplichtig. De meerwaarde van een zomerschool wordt ook gezien door de school en ligt op het gebied van taal, sociaal-emotionele ontwikkeling en het bieden van structuur. In 2020 heeft een aantal kinderen uit groepen 7 en 8 wel deelgenomen aan een zomerschool georganiseerd door de gemeente en een onderwijsstichting. Die zomerschool duurde drie weken en daar was een aparte nieuwkomersklas met aandacht voor woordenschatonderwijs.

Zomerscholen: voorbeelden uit het onderwijsachterstandenbeleid

Er was voorafgaand aan het onderzoek niet veel bekend over zomerprogramma's specifiek voor azc-kinderen. Programma's van onderwijsverlenging zoals zomerscholen behoren echter al langer tot de mogelijkheden die in het kader van het onderwijsachterstandenbeleid worden ingezet. Sinds de Wet ontwikkelingskansen door kwaliteit en educatie (Wet OKE) maken gemeenten en schoolbesturen gezamenlijk afspraken over de bestrijding van onderwijsachterstanden en de bevordering van de beheersing van de Nederlandse taal. Dat gebeurt op verschillende manieren, onder andere door onderwijstijdverlenging, zoals in schakelklassen, kopklassen, een verlengde schooldag, weekendscholen, maar ook in zomerscholen.

Beekhoven e.a. (2017) hebben de verschillende vormen van onderwijstijdverlenging in het kader van de bestrijding van onderwijsachterstanden onderzocht. Uit hun onderzoek blijkt dat zomerscholen voor basisschoolkinderen verschillende doelen hebben. Groei in taalprestaties is het vaakst genoemde doel van de zomerschool. Daarnaast worden het vergroten van kennis van de wereld, groei in sociaal-emotionele ontwikkeling en groei in rekenprestaties belangrijke doelen genoemd. Het kenmerkendst is de aandacht voor taal, gevolgd door excursies. Een ander doel is om leerlingen voor te bereiden op de overgang naar een volgende school (zoals van basisschool naar middelbare school).

Het onderzoek constateert dat voor alle gevonden zomer- en vakantiescholen geldt dat er kinderen van meerdere scholen naartoe kunnen. Verder blijkt dat zomerscholen niet zomaar onderling met elkaar vergeleken kunnen worden. Ze verschillen in duur en intensiteit, van één tot zes weken en van twee tot zes dagen per week. Twee weken zomerschool gedurende vijf dagen per week komt het meest voor. Er zijn zomerscholen voor alle groepen van de basisschool, maar wat vaker voor bovenbouwleerlingen. Driekwart van de zomerscholen heeft selectiecriteria opgesteld voor deelname, dikwijls motivatie van de leerling en motivatie van de ouders. Op het grootste deel van de zomerscholen wordt lesgegeven door groepsleerkrachten, daarnaast door onderwijsassistenten en vakdocenten.

Er zijn verschillende partijen bij betrokken: samenwerkende scholen, de gemeente, uitvoerende organisaties, vrijwilligersorganisaties, etc. De zomerscholen in het onderzoek van Beekhoven e.a. (2017) worden vrijwel altijd (mede) gefinancierd uit GOAB-middelen en een deel van de scholen hanteert een ouderbijdrage.

Knelpunten die worden genoemd hebben onder andere betrekking op een complexe organisatie en (continuïteit in) de financiën. Als het gaat om successen dan worden onder andere het vasthouden van het taalniveau, het verbeteren van resultaten, het enthousiasme en het meedoen van kinderen, het 'van de straat zijn' en een zinvolle dagbesteding genoemd.

Het betreffende onderzoek gaat niet in op de deelname van azc-kinderen aan de bestaande zomerscholen, maar geeft wel inzicht in mogelijke vormen, invullingen, samenwerkingen en voorwaarden die voor zomerprogramma's voor azc-kinderen kunnen gelden. In het nu uitgevoerde onderzoek naar programma's voor azc-kinderen zijn die verder onderzocht.

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

Opties voor zomer-programma's

3

3 Opties voor zomerprogramma's

3.1 Inleiding

Net als in het onderzoek van Beekhoven e.a. (2017) kwamen we in het onderzoek naar zomerprogramma's voor azc-kinderen voorbeelden tegen die verschilden in keuzes die op lokaal niveau werden gemaakt ten aanzien van doelen, doelgroepen en invulling van de zomerprogramma's, in mogelijkheden voor samenwerking met relevante partners voor het opzetten van een programma en in financieringsbronnen en randvoorwaarden die moesten worden vervuld. In dit hoofdstuk worden de opties voor een zomerschool voor azc-kinderen besproken. Dat doen we aan de hand van de verschillende keuzemogelijkheden die er zijn ten aanzien van de doelen, de doelgroep en de inrichting van het programma. Ook worden de effecten voor de azc-kinderen beschreven van elk van de verschillende opties.

3.2 Doelen

De opties voor de zomerprogramma's worden in de eerste plaats bepaald door de doelen die worden gesteld en de effecten die de organisatoren ermee willen bereiken. Een aantal geïnterviewden vindt dat een zomerprogramma vooral leuke, ontspannende activiteiten moet bieden, anderen dat het bedoeld moet zijn voor het wegwerken van taalachterstanden of leerachterstanden of dat het gericht moet zijn op kennismaking en integratie, dus het leren kennen van de omgeving en de Nederlandse samenleving. Weer anderen vinden dat het een combinatie moet zijn. De meerderheid is wel van mening dat het moet gaan om taalverwerving of taalonderwijs gecombineerd met andere activiteiten. Iedereen is van mening dat er een combinatie moet zijn van leren en ontspanning.

Uit ons onderzoek zijn er verschillende vormen van een zomerschool die zich van elkaar onderscheiden in de mate waarin er meer en minder nadruk ligt op animatie en sport en spel, taalverwerving, onderwijs en bestrijding van onderwijsachterstanden en/of integratie en participatie.

Tijdsbesteding in de zomervakantie

Er worden op een aantal azc's in de zomervakantie programma's georganiseerd voor kinderen met als belangrijkste doel het geven van een leuke tijdsbesteding aan kinderen in de lange vakantieperiode via animatie en activiteiten. Sociaal-emotioneel welbevinden door leuke en verassende activiteiten is het belangrijkst en (afhankelijk van de invulling) het aanspreken van andere talenten, bijvoorbeeld op het gebied van sport of creativiteit. Taalverwerving en taalbehoud kunnen een aandachtspunt zijn, maar zijn geen expliciet doel. Bij de organisatie en inzet van personeel is een onderwijskundige inbreng geen noodzakelijk aandachtspunt.

Tijdsbesteding en taalverwerving

In andere gevallen wordt er expliciet een keuze gemaakt voor de combinatie van zomeractiviteiten met taalverwerving en -behoud. In deze vorm zijn de activiteiten gericht op tijdsbesteding en op het speels aanleren van de taal, zonder dat het de vorm krijgt van een lesprogramma. In de organisatie en inzet van personeel stelt deze nadruk op taal aanvullende eisen. Het vraagt om een specifieke invulling en vaardigheden om activiteiten en taalontwikkeling te combineren

Onderwijs (taalonderwijs of onderwijsachterstanden)

In deze vorm is er in het programma expliciet aandacht voor onderwijs, hetzij specifiek taalonderwijs, hetzij breder (rekenen, wereldoriëntatie). Deze programma's zijn gericht op het voorkomen en bestrijden van onderwijsachterstanden. Een dergelijk programma vraagt nadrukkelijk om de inzet van leraren en ander pedagogisch-didactisch vaardig personeel .
In ons onderzoek zijn we deze vorm van verlengde schooltijd gericht op alleen onderwijs niet als opzichzelfstaande vorm tegengekomen, maar alleen als component in een gecombineerd programma. Het is echter wel een belangrijke component en mogelijke optie en we nemen deze daarom als schakel mee in onze analyse.

Onderwijs (taalonderwijs of onderwijsachterstanden) en tijdsbesteding

In de praktijk komen we programma's tegen waarin de hiervoor beschreven onderwijscomponent gericht op bestrijden van taal- of onderwijsachterstanden gecombineerd wordt met opvang- en ontspanningsactiviteiten als sport en spel, creatieve activiteiten, uitjes en culturele activiteiten. Dat maakt de organisatie complexer en vraagt om de inzet van meer en gedifferentieerd personeel (personeel met een onderwijsachtergrond en ander personeel).
Eigenlijk gaat het om het opzetten van een dubbelprogramma met eigen eisen en randvoorwaarden voor de twee componenten van het programma.

Programma dat (ook) aandacht besteedt aan participatie en integratie

Hierbij gaat het vooral om programma's waarin ook aandacht is voor participatie en integratie. Dat kan in verschillende vormen, bijvoorbeeld in programma's en activiteiten die samen met kinderen van buiten het azc gevolgd worden, door het opnemen van ontmoetingen en kennismakingen met kinderen en met de wereld buiten het azc, door uitjes en excursies. We zijn dit niet als zelfstandige vorm tegengekomen, maar wel als component die in andere programma's wordt gecombineerd.

De verschillen in doelstellingen brengen verschillen in organisatie, te betrekken partijen, in te zetten personeel en middelen met zich mee. Daarbij geldt dat naarmate een programma zich sterker op onderwijs richt en er meer activiteiten gecombineerd worden, de organisatie omvangrijker en complexer wordt.

Het onderstaande voorbeeld toont het voorbeeld van een programma met een aantal doelen: taalonderwijs, integratie en sport- en spel.

Een zomerschool met als doel onderwijs, plezier en integratie

In 2016 heeft een basisschool op een tijdelijke opvang in Noord-Holland een zomerschool georganiseerd van vier weken. De gemeente was enthousiast over het plan en in overleg met de wethouder werd voor dit initiatief de benodigde subsidie verstrekt. Het onderwijs tijdens de zomerschool is gericht geweest op de domeinen Nederlands, Rekenen en Wiskunde en Oriëntatie op jezelf en de wereld. Deze domeinen behoren tot de kerndoelen van het primair onderwijs. Omdat de zomerschool in de eigenlijke vakantie van de kinderen plaatsvond, stond ook plezier centraal. Er zijn knutselactiviteiten geweest, spelletjes gedaan, gezongen. Daarnaast waren uitjes onderdeel van de zomerschool om kinderen de kans te geven om meer van Nederland te zien en even uit het azc te ontsnappen. Volgens de bron heeft de zomerschool ook veel opgebracht voor de beheersing van het Nederlands: de kinderen konden meer Nederlandse woorden benoemen en gebruiken in hun uitdrukkingen en hebben veel nieuwe woorden toegevoegd aan hun Nederlandse woordenschat. De leerlingen hebben door de uitjes ook kennis opgedaan van Nederlandse gewoonten en gebruiken. Het is bij een eenmalige actie gebleven. In 2017 werd het azc gesloten.
Bron: deskresearch

3.3 Doelgroepen

Beekhoven e.a. (2017) constateren in hun onderzoek naar schakelklassen, zomerscholen en onderwijstijdverlenging dat voor alle gevonden zomer- en vakantiescholen geldt dat deze openstaan voor kinderen van verschillende scholen en dat een zomerschool nooit aan één school is verbonden. Maar hoe zit dat met zomerscholen voor azc-kinderen? Zouden die alleen op hen gericht moeten zijn of kunnen ze ook meedraaien in een zomerschool voor kinderen die niet op een azc wonen? Wat voor keuzes zien we in het veld?

De meeste geïnterviewden in ons onderzoek vinden dat er idealiter programma's zouden moeten zijn voor alle azc-kinderen, omdat al deze kinderen er baat bij hebben. Enkele respondenten voegen daaraan toe dat zomerscholen zich niet alleen moeten richten op azc-kinderen, maar op nieuwkomers in het algemeen.
De voorbeelden van zomerprogramma's in ons onderzoek zijn gericht op verschillende doelgroepen kinderen, variërend van brede naar specifieke doelgroepen en naar programma's samen met niet azc-kinderen. We zien programma's die zich richten op:

- alle azc-kinderen, waarbij in de invulling wel onderscheid gemaakt wordt naar leeftijdsgroepen – dit zijn in ons onderzoek vooral programma's gericht op tijdsbesteding (met en zonder aandacht voor taalverwerving);
- specifieke groepen kinderen, zoals groepen van een bepaalde herkomst (bijvoorbeeld alleen Syrische kinderen) of kinderen van statushouders – dit zijn programma's die door lokale omstandigheden en keuzes zijn bepaald;
- specifieke groepen naar onderwijsniveau, bijvoorbeeld alleen de kinderen met taalachterstanden, onderwijsachterstanden of alleen de kinderen van de bovenbouw – deze keuzes hangen veelal samen met een lokaal aanbod van een breder zomerprogramma gericht op het bestrijden van onderwijsachterstanden, waarbij wordt aangesloten.

Het voordeel van focus op een bepaalde groep is de mogelijkheid om specifiek te richten op de behoeften van die groep. Het nadeel van een keuze voor een specifieke groep is uitsluiting van een deel van de kinderen die baat zouden kunnen hebben bij een zomerschool, en eenzijdige kennismaking met andere kinderen.

Verder is het belangrijk te vermelden dat er onder een deel van de geïnterviewden een voorkeur is voor (deels) gemengde programma's met kinderen van andere scholen, waarin azc-kinderen en niet-azc-kinderen bij elkaar worden gezet. Voordelen daarvan zijn dat dit de taalbeheersing van het azc-kind en de ontmoeting met andere kinderen kan bevorderen. Ook wordt genoemd dat gezamenlijke programma's eveneens goed zijn voor een niet-azc-kind, omdat die dan niet alleen kennismaakt met het azc-kind, maar ook met zijn of haar wereld. Maar de vraag die bij enkele respondenten ook opkwam is: zullen Nederlandse ouders hun kinderen sturen naar een zomerschool met azc-kinderen? In de voorbeelden van gemengde zomerscholen die wij hebben gezien werd vooral gecombineerd met andere nieuwkomerskinderen en kinderen met onderwijsachterstanden. Die voorbeelden kwamen uit situaties waarin de azc-kinderen aansloten bij een bestaand lokaal zomerprogramma.

Ook bij dit aspect geldt dat naarmate de doelgroep breder en/of omvangrijker is, de organisatie meer ingericht moet zijn op differentiatie en de benodigde inzet van personeel en middelen groter is.

Zomerschool voor een specifieke doelgroep waarbij azc-kinderen aansloten

In een grote gemeente in het zuidwesten van Nederland is door een stichting een maatschappelijk project ingericht voor ingestroomde Syrische gezinnen in de gemeente. De stichting heeft in dat kader in de jaren 2017-2019 ook een zomerschool georganiseerd voor schoolgaande Syrische kinderen. De uitvoering lag in handen van een onderwijsondersteuningsorganisatie. Het programma duurde 3 weken, 5 dagen per week van 9.00 tot 15.00 uur en bestond voor een deel uit onderwijs en voor een deel uit andere (wel ook taalgerichte) activiteiten. Bovendien leerden kinderen de omgeving kennen. Ook de Syrische kinderen van de azc-school namen hieraan deel.
Op het azc zelf zijn er ook programma's, bijvoorbeeld van St. de Vrolijkheid. Die zijn gericht op alle kinderen. Deze programma's vervullen ook een doel, maar zijn minder gericht op onderwijs en taalbehoud. De school heeft zelf overwogen om een zomerprogramma op te zetten voor alle azc-kinderen en heeft daar de gemeente voor benaderd. De gemeente vond het een goed idee, maar liet vervolgens niets meer van zich horen. In 2019 wilde de gemeente meewerken, maar liet dat pas vlak voor de zomervakantie weten. Toen was het voor de school te laat om nog een programma op te zetten. *'Het is het toch een organisatie die naast de andere werkzaamheden moet worden uitgevoerd. Uitbesteding aan een gespecialiseerde uitvoeringsorganisatie werkt veel beter. Die kunnen het beter inrichten'*.
In 2020 is er een groot gemeentelijk programma georganiseerd in het kader van de bestrijding van onderwijsachterstanden ontstaan door de COVID-19-maatregelen. Daaraan heeft de school niet deelgenomen. Het azc wordt dit jaar afgebouwd en gesloten.

3.4 Inrichting programma

Duur en intensiteit

Beekhoven e.a. (2017) vinden in hun onderzoek dat zomerscholen verschillen in duur en intensiteit, van één tot zes weken en van twee tot zes dagen per week. Twee weken zomerschool gedurende vijf dagen per week komt het meest voor.

Uit ons onderzoek komt ongeveer hetzelfde beeld naar voren. Slechts enkele respondenten vinden dat het programma voor azc-kinderen de gehele vakantie zou moeten duren. De gevonden voorbeelden van zomerscholen duurden twee of drie weken en een lengte van drie weken werd door meerdere geïnterviewden ideaal genoemd, met name als de nadruk meer op onderwijs ligt. Een langere periode werd door hen ongewenst genoemd, omdat: *de kinderen ook vakantie moeten hebben*.
Het midden van de vakantie wordt dan de beste periode genoemd. Dan hebben de kinderen even rust gehad en hebben zij na de zomerschool ook even rust. Het nadeel van een zomerschool aan het begin van de vakantie is ook dat dan alsnog veel wegzakt. Het nadeel van aan het einde is dat de kinderen zich de eerste weken te veel vervelen.

Wat betreft de intensiteit op weekniveau wordt vooral genoemd vier of vijf dagen. Wat betreft intensiteit op dagniveau menen de meeste respondenten dat dit vier à vijf uur zou moeten zijn, bijvoorbeeld van 9.00 – 13.00 uur of 10.00 – 15.00 uur. Maar dit is ook afhankelijk van de opbouw van het programma. We kwamen ook een voorbeeld tegen 9.00 tot 15.00 uur met een onderwijsprogramma in de ochtend en een programma met andere activiteiten in de middag.

Alle respondenten zijn het erover eens dat de zomerschool niet te veel op normale school moet lijken, maar ‘educatief plezierig’ moet zijn, dat wil zeggen dat speelse werkvormen worden gehanteerd en onderwijsactiviteiten worden gecombineerd met andere activiteiten.

Differentiatie tussen groepen en rekening houden met taalniveau

Bij programma’s waaraan azc-kinderen en andere kinderen samen deelnemen moet deze mix, volgens geïnterviewden, niet voor het gehele programma gelden. Azc-kinderen (en ook nieuwkomerskinderen) hebben volgens betrokkenen een ander taalniveau en daardoor extra begeleiding nodig. Een middenweg is dan dat het onderwijsonderdeel zich alleen op azc-kinderen richt of op groepen van hetzelfde taalniveau, en dat er voor het overige sprake is van een gemengd programma.

In het geval van een programma waar azc-kinderen en andere kinderen samen aan deelnemen, noemt een respondent dat het van belang is om rekening te houden met de leefwereld van de azc-kinderen:
De kinderen moeten gemixt worden. Qua programma kan dat niet altijd. Dat is op te lossen door in de ochtend taallessen te geven, maar in de middag gezamenlijke activiteiten.
Het is verder heel belangrijk om rekening te houden met de leefwereld van de kinderen. Je kunt geen bootje gaan varen met kinderen die per boot gevlucht zijn.

Een programma waarin azc-kinderen en kinderen van andere scholen gezamenlijk aan deelnemen wordt door een aantal respondenten positief gevonden (mits er een gescheiden ochtendprogramma is met extra aandacht voor taal) omdat azc-kinderen in contact komen met kinderen van buiten het azc en zo ook werken aan hun taalvaardigheden en kennismaken met de omgeving.

Zomerschool van de gemeente ter bestrijding van onderwijsachterstanden, waarbij azc-kinderen aansluiten
Een school op de procesopvanglocatie (POL) in het oosten van het land, geeft aan dat er door de school zelf geen zomerschool georganiseerd wordt vanwege de aard van de locatie. De mensen die hier verblijven, zitten aan het begin van hun asielzoekersprocedure en blijven ongeveer drie tot zes weken in een POL. Hoewel de kinderen er niet lang verblijven, zijn zij wel leerplichtig. De meerwaarde van een zomerschool wordt wel gezien door de school en ligt op het gebied van taal, sociaal-emotionele ontwikkeling en het bieden van structuur.
Een aantal kinderen uit groepen 6, 7 en 8 neemt wel deel aan een zomerschool georganiseerd door de gemeente en een onderwijsondersteuningsorganisatie. De gemeente startte in het kader van het onderwijsachterstandenbeleid elf jaar geleden namelijk met een zomerprogramma. Sinds drie jaar doen daar ook kinderen van de azc-school aan mee en sinds een jaar behoren ook andere nieuwkomers tot de doelgroep.
Die zomerschool duurt drie weken (5 dagen van 9.00 tot 15.00 uur). In de ochtend gaan ze aan de slag met taal, maar ook met rekenen en kennis van de wereld, 's middags hebben ze een non-cognitief programma met cultuur en sport en spel. Vrijdags hebben ze een excursie. De azc-kinderen hebben een lager taalniveau en die zitten daarom in een groep bij elkaar. Hun onderwijsprogramma is vooral heel taalgericht met veel aandacht voor woordenschatonderwijs. Daarvoor zijn docenten geworven die kunnen omgaan met het taalniveau van azc-kinderen. Voor de medewerkers voor het middagprogramma werd die expertise niet nodig gevonden, maar ook daarvoor blijkt deze extra ervaring gewenst.
De gemeente vindt het belangrijk dat er iets is voor deze specifieke groep: '*Zij hebben een zomerprogramma heel hard nodig voor het verbeteren van hun taal en daarmee voor hun integratie.*'

Inrichting en effectiviteit

Schenke & Van der Ploeg (2020) noemen de volgende kenmerken die programma's effectief maken om prestaties van leerlingen op het gebied van taal en rekenen/wiskunde te verbeteren:

- Leerlingen leren in kleine groepen (5-15 leerlingen).
- Het programma is gericht op het inhalen van de leerachterstanden.
- Leerlingen doen daadwerkelijk aan alle onderdelen van de zomerschool mee en stoppen niet tussentijds.
- De lesstof is duidelijk gestructureerd.
- Het programma is gevuld met (leer)activiteiten en is intensief, waardoor leerlingen actief bezig zijn met leren. Bijvoorbeeld inzet van activerende werkvormen kan ervoor zorgen dat leerlingen actief met de lesstof aan de slag gaan.
- Gediplomeerde leraren verzorgen het onderwijs. Belangrijk is dat de leraren opgeleid en bekwaam zijn. De leraren hebben een positieve houding en tonen zich betrokken.

Van Beekhoven e.a. (2017) noemen deze werkzame factoren:

- Een methodiek die leerlingen in staat stelt om op een ervaringsgerichte manier plezier en zelfvertrouwen in taal te ontwikkelen.
- Groepsgrootte: een groep van 10 à 15 leerlingen is groot genoeg om leerlingen van elkaar te laten leren en klein genoeg om een individuele aanpak mogelijk te maken.
- Een veilige en geborgen sfeer.
- Borging en begeleiding na afloop van de speciale taalklas.

Ook in onze interviews is het belang van werken in kleine groepen genoemd. Van continue deelname, van een intensief en gevarieerd programma, van contextrijk onderwijs (bijvoorbeeld taal of rekenen in een kookles). Bovendien wordt er gewezen op het belang van een doorgaande leerlijn en dus van afstemming tussen de school en uitvoerders van de zomerschool. De veilige en geborgen sfeer vraagt zeker waar het de azc-kinderen betreft extra aandacht in de voorbereiding, inrichting en uitvoering.

3.5 Diverse effecten van programma's

In de vorige paragrafen zijn enkele 'knoppen' weergegeven waaraan gedraaid kan worden om opties voor zomerprogramma's vorm te geven. In deze paragraaf gaan we in op de effecten van die opties. Er zijn in dit onderzoek geen kinderen gesproken en we beschikken niet over gegevens uit effectmetingen. We baseren ons op wat geïnterviewden als effecten van een zomerprogramma zien. Daarbij hangen de

verschillende effecten logischerwijs nauw samen met de doelen, en het bereik en de omvang ervan met de doelgroepen en de inrichting van de programma's.

Programma's gericht op tijdsbesteding, sport en spel en creativiteit

Geïnterviewden noemen verschillende effecten van activiteiten gericht op animatie, sport en spel of creativiteit. Een eerste belangrijk effect is dat de activiteiten ontspanning en afleiding en structuur en houvast bieden in de zomervakantie. Bovendien wijst een activiteitenorganisator erop dat met (sport- of creatieve) activiteiten ook dromen en talenten van de kinderen worden aangesproken, wat bijdraagt aan het versterken van de veerkracht en het zelfbeeld van kinderen. In het algemeen dragen deze activiteiten zo bij aan het sociaal-emotioneel welbevinden van de kinderen. De mate waarin ze ook effect hebben op taalverwerving is beperkt en afhankelijk van de mate waarin daar in het programma aandacht voor is. De meeste geïnterviewden wijzen erop dat de voertaal tijdens de programma's Nederlands is en dat dat in ieder geval iets bijdraagt aan de taalverwerving.

Programma's gericht op tijdsbesteding en taalverwerving

Een zomerprogramma gericht op speelse taalverwerving kan de negatieve effecten van het niet in aanraking komen met het Nederlands in de zomervakantie wegnemen. De continuïteit van het leren en spreken van de Nederlandse taal als positief effect genoemd. Enkele respondenten noemen dat kinderen makkelijker meekomen in het nieuwe schooljaar (bijvoorbeeld doordat zij meer nieuwe woorden kennen) als zij in de zomer aanvullend aan taalverwerving hebben gewerkt. Het effect van de activiteiten op het sociaal-emotioneel welbevinden wordt daardoor nog versterkt.

Programma's gericht op onderwijs

Een programma met een onderwijscomponent geeft een extra versnelling aan het verbeteren van het taalniveau en (indien van toepassing) van andere cognitieve vaardigheden (rekenen, kennis van de wereld). Continuïteit in het onderwijs voorkomt terugval in de zomervakantie. De verbetering van de onderwijsresultaten draagt bij aan zelfvertrouwen van kinderen. Hoewel ook een onderwijsprogramma structuur biedt in de zomervakantie, zijn de meeste geïnterviewden van mening dat een dergelijk programma alleen te weinig afleiding biedt van het normale programma en daardoor onvoldoende leuk is in de vakantieperiode voor de kinderen.

Programma's gericht op onderwijs en tijdsbesteding

Een programma met een onderwijscomponent en een component met activiteiten gericht op animatie, sport en spel of creativiteit combineert de effecten van de verschillende programma's en heeft een grotere invloed op zowel sociaal welbevinden als op taalontwikkeling en het bestrijden van onderwijsachterstanden. De extra activiteiten bieden volgens de respondenten de nodige afwisseling voor een plezierig programma.

Programma met participatie en integratie

De verschillende programma's dragen op zich ook bij aan de integratie van de azc-kinderen, zeker als er sprake is van een verbetering van het zelfvertrouwen doordat in activiteiten talenten worden aangesproken, taal wordt verbeterd en zelfvertrouwen vergroot. Die effecten kunnen verder worden versterkt met aanvullingen op het programma die specifiek gericht zijn op participatie en integratie. Respondenten wijzen erop dat programmaonderdelen met uitjes en excursies behalve dat ze leuk zijn ook bijdragen aan de kennismaking met de Nederlandse leefomgeving en samenleving en daarmee aan de integratie. Voorbeelden van andere programma's maken duidelijk dat dit effect verder versterkt kan worden als er programmaonderdelen zijn waarbij azc-kinderen in contact komen met kinderen buiten het azc. De ontmoeting zou eraan bijdragen dat azc-kinderen het leven van Nederlandse kinderen leren kennen. In aanraking komen met Nederlandse kinderen is tegelijkertijd ook een manier om met het Nederlands aan de slag te gaan. Daarbij wijst een enkele geïnterviewde ook op een mogelijk nadelig effect van een gemengd programma: het risico van groepsvorming op basis van culturele verschillen en taalverschillen.

In de onderstaande tabel vatten we de effecten per programma nog eens in één overzicht samen.

Tabel 3.1 Effecten van de verschillende opties voor zomerprogramma's*

Effect programma	Tijdsbesteding	Tijdsbesteding/taalverwerving	Onderwijs	Onderwijs/tijdsbesteding	Integratie/participatie
Soc.-emotioneel welbevinden	+	++	+	++	+
Taal	-	+	++	++	+
Onderwijsachterstanden	--	+/-	++	++	+/-
Integratie	+/-	+/-	+	+	++

* Van -- (minste effect) tot ++ (meeste effect).

Draagvlak

De bovenstaande beschrijving van effecten van verschillende opties laat zien dat het belangrijk is waar de focus van een zomerprogramma ligt: het bieden van ontspanning, het wegwerken van taal- of onderwijsachterstanden, ervoor zorgen dat kinderen de Nederlandse samenleving leren kennen. Respondenten stellen dat, ondanks het belang van het wegwerken of tegengaan van taal- of andere onderwijsachterstanden in een zomerschool, plezier voorop moet staan en dat de zomerschool niet te veel op 'normale school' moet lijken. De meerderheid van de respondenten is het er dan ook over eens dat een gecombineerd programma de positiefste ervaringen en effecten oplevert voor het kind, dus taalverwerving of taalonderwijs gecombineerd met sport/spel of creatieve activiteiten, excursies en ontmoeting. Door een programma met een combinatie van activiteiten worden niet alleen taal- of onderwijsachterstanden weggewerkt, maar wordt tegelijkertijd gewerkt aan het sociaal-emotionele welbevinden van kinderen en het vergroten van het zelfvertrouwen.
In ons onderzoek is daarbij het draagvlak voor de optie onderwijs en tijdsbesteding wat kleiner dan voor de optie tijdsbesteding en taalverwerving. Een deel van de geïnterviewden ziet ook in deze variant de onderwijscomponent nog te veel als een voortzetting van het reguliere onderwijs in de zomervakantie, waarin kinderen de benodigde rust moeten krijgen.

Tabel 3.2 Draagvlak voor de verschillende opties*

	Tijdsbesteding	Tijdsbesteding/taalverwerving	Onderwijs	Onderwijs/tijdsbesteding	Integratie/participatie
Draagvlak	+	++	-	+	+

* Van -- (minste draagvlak) tot ++ (meeste draagvlak).

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

Betrokken partijen en randvoorwaarden

4

4 Betrokken partijen en randvoorwaarden

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk bespreken we welke partijen relevant zijn bij de opzet van een zomerprogramma en welke rollen verschillende partijen kunnen spelen. Verder worden in dit hoofdstuk de randvoorwaarden voor een succesvolle opzet van een zomerschool besproken.

4.2 Betrokken partijen

Beekhoven e.a. (2017) concluderen in hun onderzoek dat er bij de organisatie van een zomerschool diverse partijen betrokken zijn: schoolbesturen, stichtingen, samenwerkingsverbanden en onderwijsbegeleidingsdiensten. Ook in huidig onderzoek worden verschillende partijen genoemd die relevant zouden zijn en een respondent zegt:

Scholen, gemeente, COA zijn minimale partners. Daarnaast kun je kijken wat andere partijen kunnen doen, zoals taalmaatjes, voorleesouders, sportverenigingen, creatieve organisaties, et cetera, en kan worden samengewerkt met partijen die betrokken zijn bij al bestaande lokale initiatieven als vakantiewerkweken. Die kunnen misschien mee organiseren?

In ons onderzoek komen we afhankelijk van de lokale situatie, het doel en de vormgeving van het programma van de zomerschool verschillende vormen van samenwerking tussen partijen tegen. Bij de onderzochte zomerscholen voor azc-kinderen worden samenwerkingen gezien tussen scholen, met de gemeente, uitvoeringsorganisaties, het azc en eventuele andere partijen. In het navolgende worden aan de hand van de gevonden voorbeelden van de zomerprogramma's de rollen van de verschillende mogelijke betrokken partijen beschreven, evenals wat zij doen op dit gebied en wat zij zouden kunnen betekenen.

Azc-scholen

De geïnterviewden van azc-scholen geven in de meeste gevallen aan dat ze wel de meerwaarde zien van zomerprogramma's. Optreden als trekker in de organisatie is voor hen echter vaak niet haalbaar. Hoewel we voorbeelden hebben gevonden van scholen die zelf een zomerschool hebben opgezet, zeggen de meeste azc-scholen die we spraken dat de organisatie voor hen moeilijk is. Het is druk in het onderwijs en er is weinig tijd voor extra taken. Bovendien is de beschikbaarheid van personeel in de vakantieperiode een groot obstakel dat door alle azc-scholen wordt genoemd. Een school die zelf enkele jaren geleden een zomerschool organiseerde in de laatste week van de zomervakantie, geeft aan dat de organisatie en uitvoering een te zware belasting bleek voor het eigen personeel. Ondanks de meerwaarde en de positieve opbrengsten zou de school het niet weer zelf organiseren. Een directeur van een andere azc-school benadrukt:
Het is een denkfout om het alleen bij de scholen neer te willen leggen, want een zomerschool is de verantwoordelijkheid van meerdere partijen, bijvoorbeeld de gemeente, COA en de school.

Azc-scholen weten wel het best wat hun kinderen nodig hebben en zij zouden dus zeker een inhoudelijke rol moeten hebben volgens respondenten. Zeker bij de opties waarbij het wegwerken van taalachterstanden of onderwijsachterstanden nadruk heeft, speelt de school een belangrijke rol in informatie-uitwisseling tussen school en zomerschool over wat leerlingen nodig hebben en over de aansluiting bij het reguliere programma. Een organisator van een zomerschool op gemeentelijk niveau waaraan ook leerlingen van de azc-school deelnemen zegt daarom eerst een gesprek te voeren met de azc-school. Daarnaast wordt een belangrijke rol gezien ten aanzien van ouders. De scholen hebben contact met hen en kunnen informeren over en enthousiasmeren voor deelname aan de zomerschool.
Als het zomerprogramma vooral tijdsbesteding en ontspanning als doel heeft, kan de rol van de school veel kleiner zijn. Degelijke programma's worden regelmatig buiten de school om georganiseerd op het azc.

Gemeenten

Gemeenten worden door respondenten genoemd als belangrijke partij in de organisatie van zomerscholen. Zij spelen ook een belangrijke rol in het onderwijs aan azc-kinderen: de gemeente weet waar de leerling woont of waar de locatie gehuisvest is en is er vanuit de leerplicht met de ouders van de leerling verantwoordelijk voor dat de kinderen naar school gaan (ministerie van OCW, 2020). Leeuwestein en Bokhorst (2018) wijzen in hun studie over omgaan met tijdelijke migratie in het onderwijs op de behoefte aan een faciliterende rol van de (plaatselijke) overheid bij de opzet van structurele regionale samenwerkingen en aan maatwerk in nieuwkomersonderwijs.
Wat doen gemeenten als het gaat om zomerprogramma's voor azc-kinderen? In ons beperkte onderzoek hebben we gemeenten in verschillende rollen gezien: in een aantal gevallen passief en op afstand, maar ook als (financieel) facilitator en een enkele keer als initiator. De cases wijzen uit dat als gemeenten betrokken zijn, ze ook betrokken zijn bij de financiering. In enkele voorbeelden zijn zomerscholen georganiseerd vanuit het gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid. In die gemeenten is in dat kader met de schoolbesturen een keuze gemaakt voor een zomerschool ter bestrijding van onderwijsachterstanden van leerlingen in de gemeente. In de voorbeelden die we daarvan tegenkwamen sloten azc-kinderen daarbij aan als zij ook onder de doelgroep vielen. De gemeente was in die gevallen de belangrijkste facilitator. Ook hebben we een voorbeeld gezien van een zomerprogramma waar de gemeente een zomerschool specifiek voor een azc-school faciliteerde vanuit het beleid op het Sociaal Domein. In één geval (het onderstaande voorbeeld) kwam het idee voor de opzet van een zomerprogramma vanuit de gemeente die het programma, met meerdere doelen, organiseerde in samenwerking met andere instellingen. Het betrof hier echter een programma dat niet direct gericht was op azc-kinderen, maar op kinderen van statushouders.

Een gemeentelijk initiatief gericht op taal en integratie

Een gemeente in het oosten van Nederland riep vanuit het idee dat kinderen van statushouders en andere nieuwkomers een taalachterstand hebben in 2017 een zomerschool in het leven. Doel: kinderen die pas in Nederland zijn op een leuke en creatieve manier te helpen met het verwerven van de Nederlandse taal en te laten kennismaken met de Nederlandse samenleving. De zomerschool was voor basisschoolleerlingen en leerlingen van het voortgezet onderwijs.
De gemeente financierde de zomerschool in 2020 voor het vierde jaar. De bekostiging komt alle jaren uit het budget voor participatie. De bibliotheek en een welzijnsinstelling zorgen voor de organisatie. Via een uitzendbureau worden mensen ingehuurd om de groepen kinderen te begeleiden, zoals pabo-studenten of studenten van een andere pedagogische opleiding. Ook enkele vrijwilligers helpen mee. De kinderen worden uitgenodigd via de scholen, het Taalhuis in de bibliotheek, de gemeente en de welzijnsinstelling.
De kinderen kunnen vier weken lang iedere dinsdag, woensdag en donderdag van 09.00 tot 12.00 uur lessen volgen. De gratis lessen vinden plaats in de bibliotheek in de gemeente.

Aan de gemeente worden door respondenten van de scholen en organisatoren van zomerprogramma's verschillende rollen toebedeeld. Deze zou niet alleen financieel moeten faciliteren, maar ook een brugfunctie vervullen. De gemeente heeft contact met het azc in de gemeente, met de scholen en met relevante organisaties op het gebied van welzijn, cultuur en sport die eventueel van belang kunnen zijn bij de vormgeving van een programma. Bovendien kan de gemeente een brugfunctie vervullen bij het organiseren van programmaonderdelen gericht op integratie. Er wordt van gemeenten niet alleen geld en facilitering verwacht, maar ook beleid. Dat kan zoals we hebben gezien vanuit het onderwijsachterstandenbeleid. Gemeente en schoolbesturen zijn gehouden aan (ten minste) een jaarlijks overleg over andere het bestrijden van onderwijsachterstanden. Dit is het platform waar afspraken gemaakt kunnen worden over zomerscholen in dat kader en de doelgroepen die daarbij worden betrokken. Maar zomerscholen kunnen ook georganiseerd worden vanuit het gemeentelijk participatiebeleid of welzijnsbeleid.

Uitvoeringsorganisatie

De uitvoering van een programma is een taak op zich en wordt door scholen en/of gemeenten vaak in handen gelegd van een uitvoeringsorganisatie, in ons onderzoek bijvoorbeeld een stichting voor onderwijsondersteuning, een weekendschool, een organisatie voor kinderopvang/buitenschoolse opvang, een bibliotheek of een organisatie opgezet voor een stedelijk COVID-19 ondersteuningsprogramma. Dergelijke organisaties worden ingeschakeld omdat zij beter zijn toegerust om de uitvoerende taken op zich te

nemen. In de voorbeelden die we hebben gezien organiseren zij in overleg met de betrokken scholen en de gemeente alle onderdelen van het programma, de communicatie, de invulling van het programma, de logistiek, de werving, voorbereiding en inzet van personeel en vrijwilligers, en eventuele uitjes en excursies. Ze voeren de taken uit waarvoor de scholen zelf de tijd ontbreekt en zijn in staat om tijdig een programma op te zetten. Ze zijn een belangrijke schakel voor continuïteit in een zomerprogramma. Deze organisaties die een breder pakket hebben dan de zomerschool alleen, bleken in enkele gevallen ook initiator van de zomerschool.

Een regionaal zomerprogramma waaraan ook azc-kinderen deelnemen

Een azc-school in het noorden van Nederland heeft in de zomer van 2020 een aantal kinderen naar een zomerschool gestuurd die georganiseerd werd door een weekendschool. De zomerschool was bedoeld voor alle kinderen in de regio en duurde twee weken, vijf dagen per week. Er was een aparte taalklas voor statushouders en azc-kinderen, maar voor de rest was het programma gemengd. De school was aanvankelijk voorzichtig met het aanmelden van leerlingen omdat deze geen plekken bezet wilde houden voor kinderen die er misschien niet meer zouden zijn in de zomervakantie. Uiteindelijk ging er een aantal kinderen uit onder andere Syrië, Colombia en Venezuela naar de zomerschool. Hun leerkracht heeft aan de zomerschool laten weten waar de behoefte lag.
Het resultaat was dat zij in het nieuwe schooljaar vrijer waren in het spreken van Nederlands. Er was vervoer geregeld voor deze kinderen om van het azc naar de locatie te komen. De school heeft zelf nooit een zomerschool georganiseerd, ook omdat leerkrachten dan vakantie hebben. Vanuit de gedachte ouders zelfredzamer te maken op het gebied van taal, was er ook een 'moederklasje' waarin er Nederlandse les werd gegeven. Hier hebben zes à zeven moeders aan meegedaan.

Andere scholen

Voor het efficiënt en effectief kunnen organiseren van zomerscholen is samenwerking met scholen van andere schoolbesturen soms wenselijk. In ons onderzoek vonden we verschillende azc-scholen die zich aansloten bij een gezamenlijk programma met andere scholen binnen een gemeente. Zeker voor programma's met een onderwijscomponent konden ze aansluiten bij oplossingen voor de praktische invulling en uitvoering die binnen het bredere kader al waren ingericht. Gezamenlijk was er meer massa en kon er eventueel teruggevallen worden op elkaars faciliteiten, personeelspools en netwerken. Een respondent zegt bijvoorbeeld:
Ook hebben scholen contact met andere scholen. Misschien zit er op die andere scholen wel iemand die altijd les heeft willen geven aan azc-kinderen. Een zomerschool is dan een kans om dat te doen. Zo vindt er kruisbestuiving plaats.
Bovendien biedt samenwerking direct mogelijkheden tot ontmoeting en contact tussen leerlingen van azc-scholen en leerlingen van andere scholen.

COA

Over de rol van het COA zijn de meningen verschillend. Het onderzoek van Kloosterboer (2009) liet een discrepantie zien tussen wat er van het COA verwacht wordt door scholen en deskundigen en wat het COA zelf vindt. De eerste groep was van mening dat het COA aan ouders meer ondersteuning zou moeten bieden, terwijl het COA vond dat er voldoende leermogelijkheden zijn en dat zij niet verantwoordelijk zijn voor de ondersteuning van ouders bij het begeleiden van hun schoolgaande kinderen. In ons onderzoek wordt vanuit het COA gezegd:
Het COA heeft een beperkte rol, want wij spelen geen rol in de leerplicht en bieden ook geen educatief personeel. Maar wij kunnen wel faciliterend en motiverend zijn.
Het belang van die faciliterende rol wordt bevestigd in andere gesprekken. De geïnterviewden vinden dat het COA, afhankelijk van de invulling van het zomerprogramma, een rol kan spelen met betrekking tot de locatie, ruimtes en andere voorzieningen, logistiek en beveiliging. Die rol is groter en vraagt om een andere invulling als het gaat om programma's op het azc zelf (zoals sport en spel of creatieve activiteiten in de zomer), dan wanneer het gaat om programma's die op een locatie buiten het azc georganiseerd worden (zoals de zomerscholen ter bestrijding van onderwijsachterstanden).

Enkele respondenten vinden dat er meer bewustzijn gecreëerd moet worden bij het COA over de onderwijsachterstanden van asielkinderen. Ook zou het COA een informerende rol kunnen hebben richting de

uitvoeringsorganisaties. Daar is immers bekend of er nieuwe gezinnen zijn of als een gezin gaat verhuizen, maar ook of er specifieke problematiek speelt rond een kind.

Overige samenwerkingspartners

Verder worden er andere samenwerkingspartners genoemd die bij de organisatie en de inhoudelijke vormgeving van een zomerschool betrokken zijn of zouden kunnen zijn, zoals culturele instellingen, bibliotheken, sportverenigingen of het gemeentelijk sportbedrijf. Dit zijn belangrijke organisaties voor het invullen en organiseren van de niet-onderwijsonderdelen van het zomerprogramma.
Daarnaast zijn er lokale en landelijke organisaties die zelf al activiteiten in de zomer aanbieden op azc's, zoals De Vrolijkheid (kunst- en creatieve projecten), Time4You (empowerment) en TeamUp (sport-, spel- en bewegingsactiviteiten, programma van War Child, Save the Children en UNICEF). Een te organiseren zomerprogramma door scholen zou kunnen concurreren met programma's die al worden aangeboden. Dat vraagt om goede afstemming met het azc en deze organisaties, zodat de programma's elkaar kunnen aanvullen.

Landelijke aanbieders van activiteiten op azc's

TeamUp is een programma van War Child, Save the Children en UNICEF. Het biedt sport- en spelactiviteiten aan op azc's die zijn gericht op sociaal-emotionele ontwikkeling en het bieden van regelmaat en structuur. TeamUp richt zich op non-verbale sport- en spelactiviteiten over de hele wereld. Voor Nederland is er een aangepast programma met wekelijkse activiteiten. In de zomervakantie van 2020 hebben zij meegewerkt aan een zomerschool gericht op het wegwerken van onderwijsachterstanden van kinderen in het zuiden van Nederland.

Stichting De Vrolijkheid organiseert in samenwerking met professionele kunstenaars creatieve activiteiten (muziek, dans, theater, beeldende kunst, spoken word, film, fotografie) voor kinderen en jongeren in azc's. Ze richten zich bewust niet op de zorgaspecten (als onderwijswijsachterstanden), maar op dromen en talenten van de kinderen. Ze zien creatieve ontwikkeling daarbij als een belangrijke ontwikkelingscomponent en belangrijk voor het versterken van de veerkracht en het zelfbeeld van kinderen. Het aanleren van de taal e.d. is bijvangst. Er wordt vooral, maar niet uitsluitend in het Nederlands gecommuniceerd.

Time4you is een programma van VluchtelingenWerk en richt zich op de empowerment van en de belangenbehartiging voor vluchtelingenkinderen in de centrale opvang. Het programma richt zich op kinderen tussen de 8 en 18 jaar, die in de centrale opvanglocaties (zoals asielzoekerscentra) in Nederland verblijven. De empowerment en belangenbehartiging gebeurt op drie manieren: wekelijkse ontmoetingen tussen azc-kinderen en vrijwilligers, thematische voorlichting en juridische begeleiding.

Landelijke overheid

Aan het ministerie van OCW wordt door verschillende geïnterviewden vooral de rol van financier toebedeeld. Zeker wanneer nagedacht wordt over een structureel aanbod van zomerprogramma's voor azc-kinderen wordt de vraag gesteld naar structurele financiering door de overheid. Landelijke financiering van zomerprogramma's zou volgens enkele geïnterviewden de gelijkheid in kansen bevorderen en grote verschillen in het aanbod van zomerprogramma's bij de azc's voorkomen.
Door andere geïnterviewden wordt in dit verband echter ook gewezen op de onderwijsachterstandsgelden die de gemeenten al ontvangen:
Scholen en gemeenten krijgen extra geld voor leerachterstanden. De bedragen voor scholen en gemeenten worden vastgesteld aan de hand van een CBS-score. Het geld op de scholen wordt vooral uitgegeven aan klassenverkleining en extra leerkrachten. Er is dus wel structureel geld, daar ligt het niet aan. Misschien eerder aan de organisatie, die complex kan zijn.

Rol ouders

Volgens Kloosterboer (2009) zijn ouders van azc-kinderen vaak niet in staat om hun kinderen te ondersteunen bij onderwijs. Dit kan komen door de eigen problemen, onvoldoende kennis van het Nederlandse onderwijssysteem en het niet beheersen van de Nederlandse taal.
In ons onderzoek naar zomerprogramma's wordt door geïnterviewden genoemd dat ouders vooral belangrijk zijn voor het beslissen over de deelname, voor de motivatie van het kind en eventueel het halen/brengen. Daarover is een goede communicatie met ouders belangrijk is.

Bij activiteiten op het azc zelf kunnen ouders ook actief worden ingezet worden als vrijwilliger voor ondersteunende taken, ondersteunende werkzaamheden voor de activiteiten of het verzorgen van de catering. Bij de zomerschool van een azc-school bereidden de moeders op het azc de lunch voor bijvoorbeeld. Daarbij wordt ook gezegd dat er van ouders niet te veel verwacht mag worden, omdat ze genoeg andere zorgen hebben.
In een enkel geval werd vermeld dat er in het zomerprogramma zelf ook een programmaonderdeel was opgenomen voor taalverwerving voor ouders.

In tabel 4.1 vatten we het belang van de betrokken partijen voor de verschillende opties nog eens samen.

Tabel 4.1 Belang van te betrekken partijen bij de verschillende opties voor zomerprogramma's*

Rollen te betrekken partijen	Tijdsbesteding	Tijdsbesteding/ taalverwerving	Onderwijs	Onderwijs/ tijdsbesteding	Integratie/ participatie
Azc-school	-	+	++	++	+/-
Gemeente	+	+	++	++	++
Uitvoeringsorganisatie	+	+	+	++	++
Andere scholen	-	-	+	+	++
Andere organisaties	+	+	-	+	+
Azc	+	+	+/-	+/-	+/-

* Van -- (minste belang) tot ++ (meeste belang).

Samenvattend kunnen we stellen dat:

- de rol van de azc-school zelden die van trekker is, maar dat er wel een belangrijke rol is weggelegd in de informatie-uitwisseling over de leerling. Die rol wordt belangrijker naarmate de onderwijscomponent in het programma groter is.
- van de gemeente beleid, financiering en facilitering wordt verwacht en dat de gemeente een brugfunctie vervult in lokale samenwerkingen rond de zomerschool. De rol van de gemeente wordt dan ook groter naarmate er meer voorzieningen nodig zijn, en er met meer (ook met de gemeente verbonden) partijen en instellingen wordt samengewerkt.
- er altijd behoefte is aan een uitvoeringsorganisatie voor een goede opzet en realisatie van het programma. De rol van de organisatie wordt belangrijker naarmate het programma omvangrijker is, meerdere activiteiten combineert en waarbij meer samenwerkingspartners zijn betrokken.
- andere scholen een rol kunnen spelen bij het gezamenlijk organiseren van onderwijsactiviteiten en bij de ontmoeting met andere kinderen.
- andere samenwerkingspartners van belang zijn bij het organiseren van de niet-schoolse (onderdelen van de) programma's.
- de rol van het COA en het azc beperkt is.

4.3 Financiële randvoorwaarden

Financiering zomerprogramma's: gebruikte bronnen

Uit het onderzoek van Beekhoven e.a. (2017) kwam geen eenduidig beeld naar voren over de financiering van de schakelklassen, zomerscholen en andere vormen van onderwijstijdverlenging in het basisonderwijs. Wel werd geconstateerd dat veel (vooral kleinere) gemeenten het budget voor onderwijsachterstandenbeleid aanvulden met eigen middelen.

Kader: financiering onderwijs aan azc-kinderen en bestrijden onderwijsachterstanden

Scholen die lesgeven aan azc-kinderen kunnen aanspraak maken op reguliere bekostiging en verschillende aanvullende regelingen (ministerie van OCW, 2020). Ze kunnen bijzondere bekostiging krijgen voor het aantal leerlingen dat zij op vier peildata hebben: de eerste schooldag, 1 november, 1 februari en 1 mei. Deze verschillende peildata zorgen ervoor dat de school al relatief kort na inschrijving bekostiging kan ontvangen en dat de bekostiging met het kind 'meeverhuist'. Een aanvraag voor bijzondere bekostiging moet steeds binnen vier weken na de peildatum door

DUO zijn ontvangen. Het bevoegd gezag van een basisschool kan per peildatum bijzondere bekostiging aanvragen voor eerste opvang asielzoekers die onderwijs volgen op de school en voor onderwijs aan asielzoekers die langer dan één jaar en drie maanden en korter dan twee jaar en drie maanden woonachtig zijn in Nederland.
Schoolbesturen en gemeenten krijgen extra geld voor het bestrijden van onderwijsachterstanden (ministerie van OCW, 2020). De verdeling en toekenning van deze middelen gebeurt sinds 2019[6] op basis van een andere berekenings- en verdeelsystematiek die is gebaseerd op een nieuwe door het CBS ontwikkelde achterstandsindicator.[7] Azc-kinderen werden en worden meegerekend in de berekening. Zij tellen mee via een gemiddelde achterstandsscore (Posthumus, H., S. Scholtus, J. Walhout, 2019).
Het budget voor de gemeenten is geoormerkt en zij moeten het besteden aan bestrijding van onderwijsachterstanden via bijvoorbeeld voor- en vroegschoolse educatie (vve), schakelklassen en lestijdverlenging als zomerscholen. Het budget voor schoolbesturen wordt uitgekeerd als onderdeel van de lumpsum en is niet geoormerkt. Het kan naar eigen inzicht (en dus ook voor andere doeleinden) worden ingezet. Schoolbesturen en gemeenten overleggen (ten minste jaarlijks) over onder andere het bestrijden van onderwijsachterstanden, het voorkomen van segregatie en het bevorderen van integratie. Zij kunnen afspraken maken voor in dat kader te nemen initiatieven en over de inzet van de ontvangen onderwijsachterstandengelden.

Voor de onderzochte zomerscholen wordt duidelijk dat er een verscheidenheid aan financiële bronnen is aangeboord, maar dat de gemeente veelal de belangrijkste is. Een organisator van zomerscholen zegt dat de deelnemende scholen geld ontvingen vanuit onderwijsachterstandengelden (verlengde leertijd) van de gemeente voor de kosten van de organisatie. In een ander geval verliep de bekostiging rechtstreeks vanuit het onderwijsachterstandenbudget van de gemeente naar de organisator. In de voorbeelden in ons onderzoek werden ook andere gemeentelijke bronnen benut: een sociaal fonds, extra gelden van het Rijk voor gemeenten met een azc, gelden voor participatie. De gemeente sprong soms slechts deels en soms helemaal niet bij. In die gevallen werd soms (co-)financiering gevonden via het azc, fondsen, sponsoring, legaten. In één geval droeg een uitvoeringsorganisatie de kosten.

Tijdens de werving van scholen voor de interviews hebben we enkele azc-scholen gesproken die aanvullende COVID 19-gelden hadden aangevraagd. Die werden in enkele gevallen ook ingezet voor een zomerprogramma of voor verbreding van het bestaande zomerprogramma naar extra scholen/leerlingen. Het geld werd echter vaker ingezet voor extra onderwijsondersteunend personeel, dat zowel binnen als na schooltijd werkt aan het wegwerken van taalachterstanden. Ook werd het ingezet voor online lesprogramma's en materialen voor thuisonderwijs.

Samenwerking tussen een azc-school en een organisatie voor kinderopvang en buitenschoolse opvang
Op een azc in het oosten van het land werd in een samenwerkingsverband tussen de azc-school en een lokale uitvoerder een zomerschool georganiseerd die drie weken duurde en de eerste drie weken van de zomervakantie plaatsvond, tussen 9.00 en 12.00 uur. Er was een aanbod bestaande uit spelactiviteiten, taal- en rekenactiviteiten, samen koken en lunchen. De zomerschool werd gefinancierd door de lokale uitvoerder. De resultaten waren positief. Er werd geprobeerd om het taalaanbod op school door te laten lopen in de zomerschool met als resultaat dat de woordenschat van de kinderen veel groter was geworden. Over het ontstaan van het idee, de uitvoering en de financiering werd door de lokale uitvoerder gezegd:

Er is niets voor de kinderen, zij komen uit periode waarin er al weinig structuur was. Kinderen vinden vakantie verschrikkelijk. Taal- en rekenvaardigheden verdwijnen al in de meivakantie en in de zomervakantie helemaal. Ouders hebben veel aan hun hoofd, dus de zomerschool biedt afleiding en structuur. We waren niet op tijd voor de aanvraag van de COVID-gelden, dus het geld kwam uit mijn onderneming. Wat geld betreft moet er een basisvoorziening zijn, bijvoorbeeld als onderdeel van de nieuwe inburgeringswet. COA moet ook geld krijgen om dit te faciliteren. Er zou landelijk besloten moeten worden: heb je een azc in jouw gemeente, dan krijg je als gemeente extra geld om in de kinderen te steken.

[6] De invoering vindt de komende jaren stapsgewijs plaats om herverdeeleffecten te dempen. Vanaf het schooljaar 2022-2023 zal de toekenning geheel gebaseerd zijn op de nieuwe indicator.
[7] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/voorschoolse-en-vroegschoolse-educatie/financiering-onderwijsachterstanden

Op de vraag wie de zomerprogramma's voor azc-kinderen zou moeten financieren, wijzen respondenten in ons onderzoek vooral op OCW en op het onderwijsachterstandenbudget voor de gemeenten. Daarnaast noemen ze fondsen (die zich bezighouden met azc-kinderen) als mogelijke (aanvullende) financiers. Er wordt ook specifiek benoemd dat er bij een landelijk programma tevens landelijke structurele financiering zou moeten komen (vanuit het Rijk) om te voorkomen dat er door lokale keuzes grote verschillen ontstaan in programma's bij de azc's.

De belangrijkste les die uit het onderzoek kan worden getrokken als het gaat om financiering, is dat voor structureel aanbod ook een structurele landelijke of gemeentelijke financiering nodig is. Voor een goede voorbereiding van het programma is bovendien tijdige duidelijkheid over het budget belangrijk.

Samenwerking tussen een azc-school en een organisatie voor kinderopvang en buitenschoolse opvang
Op een azc in het oosten van het land werd in een samenwerkingsverband tussen de azc-school en een lokale uitvoerder een zomerschool georganiseerd die drie weken duurde en de eerste drie weken van de zomervakantie plaatsvond, tussen 9.00 en 12.00 uur. Er was een aanbod bestaande uit spelactiviteiten, taal- en rekenactiviteiten, samen koken en lunchen. De zomerschool werd gefinancierd door de lokale uitvoerder. De resultaten waren positief. Er werd geprobeerd om het taalaanbod op school door te laten lopen in de zomerschool met als resultaat dat de woordenschat van de kinderen veel groter was geworden. Over het ontstaan van het idee, de uitvoering en de financiering werd door de lokale uitvoerder gezegd:

Er is niets voor de kinderen, zij komen uit periode waarin er al weinig structuur was. Kinderen vinden vakantie verschrikkelijk. Taal- en rekenvaardigheden verdwijnen al in de meivakantie en in de zomervakantie helemaal. Ouders hebben veel aan hun hoofd, dus de zomerschool biedt afleiding en structuur. We waren niet op tijd voor de aanvraag van de COVID-gelden, dus het geld kwam uit mijn onderneming. Wat geld betreft moet er een basisvoorziening zijn, bijvoorbeeld als onderdeel van de nieuwe inburgeringswet. COA moet ook geld krijgen om dit te faciliteren. Er zou landelijk besloten moeten worden: heb je een azc in je gemeente, dan krijg je extra geld om in de kinderen te steken.

Kostenposten

Hoeveel geld er ingezet wordt en hoe, hangt af van het doel van het programma, de omvang van de doelgroep, de intensiteit van het programma en de mate waarin er activiteiten worden gecombineerd. In de interviews zijn de belangrijkste kostenposten genoemd:

- Personele kosten vormen de grootste post.
  Ze kunnen variëren naarmate er meer verschillende functies worden ingezet. Bevoegde leerkrachten zijn duurder dan studenten of pedagogische medewerkers; inzet van professionals voor niet-schoolse activiteiten is duurder dan inzet van vrijwilligers of gesubsidieerde krachten
- Materiaalkosten worden zeker voor onderwijsprogramma's ook als belangrijke post genoemd en zijn afhankelijk van het gebruik van al dan niet beschikbaar lesmateriaal en de inzet van eigentijdse hulpmiddelen:
  Ze kunnen voor het onderwijs niet meer zonder laptops of chromebooks. Die worden nu geleend of soms gedoneerd. Ze hebben dit jaar toch nog veel met papier moeten werken, maar je moet eigenlijk mee met moderne lesmiddelen.
  Ook materiaalkosten kunnen verder oplopen als er voor niet-onderwijs activiteiten materialen moeten worden aangeschaft.

Daarnaast wordt een aantal optionele kostenposten genoemd, afhankelijk van het doel van het programma dat wordt aangeboden:

- kosten voor excursies (entree, vervoer, begeleiding) kunnen afhankelijk van aantallen en frequentie oplopen;
- kosten voor het aanbieden van een lunch;
- kosten voor vervoer van het azc-terrein naar de locatie van het zomerprogramma.

Beekhoven e.a. (2017) wijzen in hun onderzoek bovendien nog op overheadkosten.

Een precieze berekening van de kosten is basis van ons onderzoek niet te maken, daar hebben we te weinig informatie over. We hebben wel enkele aanduidingen. Een respondent zei dat het budget van € 900 euro per leerling uit het COVID-ondersteuningsprogramma voldoende zou moeten zijn voor het

organiseren van een zomerprogramma (met een duidelijke onderwijscomponent). Een gemeente gaf aan voor een onderwijsachterstandenprogramma met ook niet-onderwijsactiviteiten echter circa € 1200 per leerling uit. Voor echt inzicht in de omvang van de kosten is nader onderzoek nodig.

Concluderend kunnen we stellen dat de kosten kunnen oplopen naarmate de programma's complexer worden, er meer en duurder getraind dan wel opgeleid personeel of bevoegd onderwijspersoneel moet worden ingezet, er meer en duurdere materialen worden gebruikt en er extra kosten voor extra activiteiten worden gemaakt. De kosten kunnen dan ook oplopen per optie (met uitzondering van de kosten voor de optie integratie/participatie die aanvullend zijn op de kosten van andere opties, wanneer deze component wordt ingezet).

Tabel 4.2 Mogelijke kostenoploop voor de verschillende opties voor zomerprogramma's

	Tijdsbesteding	Tijdsbesteding/ taalverwerving	Onderwijs	Onderwijs/ tijdsbesteding	Integratie/ participatie
Kosten	€	€€	€€€	€€€€	€*

* Omdat het hier om een optie gaat die aanvullend is op andere opties zijn ook de kosten aanvullend.

4.4 Personele randvoorwaarden

Beschikbaarheid

Een groot obstakel dat door alle azc-scholen wordt genoemd als het gaat om de haalbaarheid van een zomerschool is het gebrek aan personeel vanwege de zomervakantie.

Eigen leerkrachten zijn meestal niet beschikbaar omdat ze zelf met vakantie zijn.[8] Eventueel kunnen er afspraken gemaakt worden over werkzaamheden in de vakantie of worden er oplossingen gevonden met leraren die wel wat extra werk willen in de vakantie of die altijd al met deze doelgroep hebben willen werken en een zomerschool als een kans zien. Een respondent geeft de complicatie hierbij weer: *Je moet leerkrachten vinden. Als je die intern vindt, moet je ze compenseren, maar wanneer dan? En als dat wel lukt, kost dat geld. Er moet dan een externe leerkracht komen die die weken van die ene leerkracht gaat opvangen.*
Oplossingen die we in de interviews tegenkwamen waren de inzet van leerkrachten uit vervangerspools (die er dan wel moeten zijn), van leerkrachten van andere scholen die wat extra werk willen of de doelgroep interessant vinden en van pabo-studenten aan het eind van hun opleiding. Opgemerkt dient te worden dat leerkrachten vooral van belang zijn als de zomerschool een onderwijsdoelstelling heeft. Als dat niet zo is, valt het probleem van gebrek aan leerkrachten weg.
Overigens wijzen de respondenten erop dat de zomer niet alleen een vakantieperiode is voor leerkrachten, maar ook voor bijvoorbeeld assistenten, professionals en vrijwilligers die in organisatie van de verschillende activiteiten worden ingezet. Een goede organisatie vraagt om een goede planning en een tijdige werving van alle in te zetten personen.

Kwaliteiten leerkrachten

Uit het onderzoek van Beekhoven e.a. (2017) komt naar voren dat op het grootste deel van de zomerscholen les wordt gegeven door groepsleerkrachten, onderwijsassistenten en vakdocenten. Zij wijzen ook op het belang van de inzet van deskundige leerkrachten voor een effectief programma. Ook Schenke en Van der Ploeg (2020) wijzen op het belang van gediplomeerde leraren voor het onderwijs.

De gewenste kwaliteiten van de in te zetten personeelsleden hangen af van het doel van het programma. Dit wordt ook benoemd in de interviews: het doel van het programma geeft richting aan de vaardigheden en competenties van de medewerkers die moeten worden ingezet. Als de focus van de zomerschool ligt op onderwijs is het belang van personeel met een pedagogisch-didactische achtergrond ook belangrijker. De respondenten in ons onderzoek vinden dat lesgeven vooral een taak is voor leerkrachten.

[8] Een fulltime werknemer in het primair onderwijs heeft recht op 428 klokuren vakantieverlof, waarvan drie weken aaneengesloten in de zomervakantie.

In de door ons gevonden voorbeelden werden voor lesgeven ingezet: bevoegde leerkrachten, onderwijsassistenten, remedial teachers en pedagogisch medewerkers. Dit waren niet altijd de reguliere leraren van de leerlingen, maar ook externe leraren die werden ingehuurd voor de zomerschool. Men vindt het belangrijk dat de leraren pedagogisch-didactisch opgeleid en bekwaam zijn. Een directeur van een azc-school is hier heel uitgesproken over:
Goed personeel is van belang! Iemand moet pedagogisch en didactisch geschoold zijn. Het succes van een zomerschool staat of valt hierbij.
Andere respondenten vinden dat eveneens een voorwaarde, maar vinden ook een positieve houding en betrokkenheid belangrijk. Een docent moet in staat zijn een 'leuke' les te geven.

Bij de inzet van leerkrachten in deze extra programma's is het hebben van een bevoegdheid geen wettelijk vereiste, maar wel een belangrijke voorwaarde voor effectiviteit van het programma. Onderwijsbevoegdheid wordt door sommigen een belangrijke eis gevonden. Dit heeft te maken met verantwoordelijkheid voor het onderwijs, maar ook voor de kinderen. Een locatiecoördinator van een azc-school stelt dat alleen een bevoegde leerkracht de eindverantwoordelijkheid kan hebben voor het onderwijs aan een kind, maar ook bij veiligheidsincidenten (bijvoorbeeld bij vallen of verwondingen).
Een NT2-achtergrond wordt door sommigen genoemd als 'handig', door anderen als 'wenselijk', maar niet als harde eis. Het is vooral van belang dat een docent kan meebewegen met het niveau van verschillende kinderen, en een goede docent kan dat. Het is dus belangrijk dat iemand flexibel is en kan differentiëren. Ten slotte wordt het belangrijk gevonden dat iemand verstand heeft van onderwijsachterstanden.

Een andere kwaliteit, die overigens ook wordt genoemd voor het overige personeel, is het kunnen inspelen op de situatie van een azc-kind en kennis hebben van de azc-situatie. Het zijn kinderen met een bijzondere ervaring en traumasensitiviteit is belangrijk, maar tegelijkertijd ook gewoon kinderen met alle behoeften en gedragingen die een niet-gevlucht kind heeft. We hebben verschillende keren gehoord dat zowel leerkrachten als ander ingezet personeel en vrijwilligers vooraf een training kregen voor de omgang met deze kinderen.

Voor programma's die minder op onderwijs, maar wel op speelse taalverwerving waren gericht, werd een onderwijsachtergrond een pre, maar geen noodzakelijkheid genoemd. Belangrijk is hier dat medewerkers vaardigheden en competenties hebben om taalverwerving te verweven met andere activiteiten. Dit is afhankelijk van de kwaliteiten en de taalvaardigheden van het ingezette personeel en de vrijwilligers. Ook hier werden soms vooraf trainingen voor georganiseerd.

Voldoende en deskundig personeel

Afsluitend kunnen we uit zowel eerder onderzoek als het nu uitgevoerde onderzoek concluderen dat een belangrijke succesfactor voor de programma's is dat er voldoende en deskundig personeel is om de kinderen te begeleiden en met name om hun de aandacht te geven die nodig is voor een effectief zomerprogramma.
Afhankelijk van het doel en de invulling van het programma kan het van belang zijn dat er (ook) een team is met kennis en ervaring is voor aanvullende activiteiten als sport en spel, creativiteit, etc. De inzet van leerkrachten bij die activiteiten kan nuttig zijn, maar is niet noodzakelijk.
Als het doel van een zomerschool is om leerachterstanden weg te werken en kinderen extra onderwijsaandacht te geven op het gebied van taal, dan vereist dit ook inzet van gediplomeerd onderwijspersoneel.
Tijdige werving is dan ook van doorslaggevend belang om tijdens de zomervakantie een effectief programma te bemensen. Temeer daar er voor het werken met azc-kinderen en voor taalverwervingsprogramma's voor deze kinderen extra voorbereiding en trainingen nodig zijn, zoals we regelmatig hoorden.

Tabel 4.3 Belang van inzet leerkrachten en overig personeel voor opties voor zomerprogramma's*

	Tijdsbesteding	Tijdsbesteding/ taalverwerving	Onderwijs	Onderwijs/ tijdsbesteding	Integratie/ participatie
Inzet leraren	--	+/-	++	++	+/-
Inzet overig personeel	+	+	+	++	+

* Van -- (minste belang) tot ++ (meeste belang).

4.5 Organisatorische randvoorwaarden

Voor een succesvolle organisatie dient er rekening gehouden te worden met een aantal aspecten, leren we zowel uit de literatuur als uit ons eigen onderzoek.
Schenke en Van der Ploeg (2020) wijzen op het belang van een duidelijke doelstelling en een duidelijke doelgroep voor effectieve programma's. Ook uit ons onderzoek blijkt dat die het uitgangspunt vormen voor de inhoud en vormgeving van het programma en het betrekken van samenwerkingspartners bij de organisatie.

Uit het rapport van Beekhoven e.a. (2017), waarin portretten van goede voorbeelden van onderwijstijdverlenging in heel Nederland worden gepresenteerd, worden werkzame elementen ten aanzien van de organisatie van zomerscholen genoemd:

- een bovenschoolse organisatie;
- betrokkenheid van gemeente en politiek waardoor er structurele inzet mogelijk is;
- goede samenwerking tussen gemeente, schoolbesturen, scholen en zomerprogrammaorganisatie.

Het belang van betrokkenheid van de gemeente en van samenwerking tussen de betrokken partijen wordt in de interviews bevestigd.

Trekker

Een belangrijke les, ook uit interviews met azc-scholen die geen zomerschool (hebben kunnen) organiseren, is dat er een *trekker* is, een partij die de organisatie en de uitvoering voor zijn rekening neemt. De scholen zelf zijn onvoldoende in staat deze rol voor hun rekening te nemen. Scholen hebben zoals gezegd de tijd en mankracht niet om deze rol op zich te nemen. Eén respondent oppert dat er bij een landelijk programma vanuit het ministerie van OCW een uitvoeringsorgaan in het leven zou moeten worden geroepen die het geheel trekt. Uit de andere interviews kan de wens worden afgeleid voor een externe organisatie die de hoofdtrekker is en afstemt met de school en andere betrokkenen.
Daarbij moet het voor de andere betrokken partijen duidelijk zijn wie waarvoor verantwoordelijk is. Een dergelijke *duidelijke rol- en taakverdeling* zou de samenwerking vergemakkelijken.

Communicatie

Een belangrijke organisatorische randvoorwaarde bij alle opties is een goede communicatie en afstemming tussen de betrokken partijen. Het kan hierbij om inhoudelijke afstemming gaan, wat vooral belangrijk is wanneer gekozen wordt voor een zomerschool met een onderwijscomponent. Maar afstemming over praktische zaken is ook van belang voor succes en continuering. Het onderstaande voorbeeld geeft aan hoe onvoldoende afstemming kan leiden tot discontinuering van een zomerschool.

Een zomerprogramma van een azc-school gericht op taal en een sociaal-emotionele veiligheid

Op een school in het noordoosten van het land is twee jaar achter elkaar een zomerschool georganiseerd. De doelen waren werken aan taal en het creëren van een sociaal veilige omgeving. De toenmalige directeur van de azc-school is naar de gemeente gestapt. In 2017, het eerste jaar, is de zomerschool gefinancierd door de gemeente en het COA. De zomerschool vond plaats op de school zelf, duurde twee weken en besloeg in de ochtenden, na afstemming met het azc dat al activiteiten in de middag organiseerde voor de kinderen. De zomerschool werd georganiseerd aan het begin van de vakantie, wat, volgens de geïnterviewden, achteraf gezien beter aan het einde had kunnen zijn, vanwege het risico op verlies van opgedane kennis. Na het tweede jaar is er geen zomerschool meer georganiseerd. Niet alleen geld was het probleem, maar ook hoe de school werd achtergelaten. De leerkrachten van de school vonden aan het begin van het nieuwe schooljaar rommelige klaslokalen terug, die zij juist bij het begin van

de zomervakantie op orde hadden gemaakt voor het nieuwe schooljaar. De lessen werden gegeven door externe leerkrachten, die de azc-omgeving en school niet kenden, noch de bestaande afspraken tussen de school en het COA. Hierdoor werd er meer van de COA-medewerkers verwacht dan wat binnen hun verantwoordelijkheid viel. Er werd genoemd dat er dus een goede afstemming moet zijn tussen externen en de COA-locatie en tussen externen en de school zelf. Er werd geconcludeerd dat het eigenlijk het beste zou zijn om eigen leerkrachten in te zetten; een probleem in de vakantie.

Een belangrijke les uit de interviews is verder dat de communicatie rond de *overdracht van leerlingen* speciale aandacht vraagt. Niet alleen de overdracht van informatie over de achtergronden van de kinderen van belang, maar ook over het niveau van de kinderen en wat ze nodig hebben. Een organisator van een zomerschool op gemeentelijk niveau waaraan ook leerlingen van de azc-school deelnemen zegt daarom eerst een gesprek te voeren met de azc-school. Een tip die in dat verband wordt gegeven is het maken van profielen van de kinderen, zodat je als zomerschool weet met welke kinderen, specifieke behoeften en kenmerken je te maken hebt.
Ook de afstemming met en *informatievoorziening naar azc's en de ouders* is belangrijk. Zowel azc's als ouders dragen bij aan de continuïteit in deelname. Een aantal respondenten noemt dat een zomerprogramma niet vrijblijvend moet zijn en dat de ouders van belang zijn omdat zij de kinderen kunnen motiveren en stimuleren en halen/brengen. Ook Schenke en Van der Ploeg (2020) wijzen erop dat leerlingen daadwerkelijk meedoen aan alle onderdelen van de zomerschool en niet tussentijds stoppen. Daarbij helpt het als ouders betrokken zijn.
Essentieel in deze communicatie is, volgens enkele geïnterviewden, dat er *korte lijntjes* zijn tussen alle partijen, dus zowel de scholen, uitvoerende organisaties als faciliterende partijen.

Locatie

Een geschikte locatie is een randvoorwaarde. De verschillende programma's vragen om verschillende locaties. Voor ontspanningsactiviteiten zijn dat andere locaties dan voor lesactiviteiten.
Programma's met een component gericht op ontspannende tijdsbesteding vragen om locaties met geschikte voorzieningen en binnenruimtes en buitenruimtes voor creatieve en expressieactiviteiten, sport- en spelactiviteiten, e.d. Dat vraagt om geschikte locaties met ruimtes voor activiteiten en workshops, gymzalen, speelplaatsen, sportvelden, etc.
Lesactiviteiten kunnen het best plaatsvinden in een schoolomgeving. Daar zijn de mogelijkheden en voorzieningen voor het geven van onderwijs het best (klaslokalen voor gedifferentieerd onderwijs, digitale voorzieningen, etc). Enkele geïnterviewden wijzen erop dat dit niet noodzakelijk de eigen azc-school moet zijn. Gebruik van externe locaties biedt namelijk ook afwisseling en een andere omgeving.
De locaties voor activiteiten gericht op participatie en integratie zijn deels hetzelfde als het gaat om ontmoeting met andere kinderen in een gezamenlijk programma. Waar het gaat excursies en kennismaking met de omgeving is de locatie sterk afhankelijk van lokaal aanbod en keuzes in het programma.

Tabel 4.1 Belang van het soort locatie voor de verschillende opties voor zomerprogramma's*

	Tijdsbesteding	Tijdsbesteding/taalverwerving	Onderwijs	Onderwijs/tijdsbesteding	Integratie/participatie
Locatie: school	--	--	++	++	+/-
Locatie: overig (binnen/buiten)	++	++	--	++	+/-

* Van -- (minste belang) tot ++ (meeste belang).

Uit het onderzoek komen verder twee punten naar voren waarmee rekening moet worden gehouden. Ten eerste staan sommigen scholen niet open voor het gebruik van hun klaslokalen voor een zomerschool. Voor de vakantie worden de lokalen opgeruimd en schoongemaakt en ze worden pas aan het eind van de vakantie opnieuw ingericht. Er wordt gezegd dat leerkrachten het soms niet prettig vinden als er vreemden in de klas zijn. Ten tweede moet er aandacht zijn voor praktische zaken, zoals vervoer. Als de zomerschool niet op het azc plaatsvindt, moet ook voor kleine afstanden een bus met begeleiding geregeld worden om de kinderen te halen en te brengen.
In enkele interviews werden ook aspecten van veiligheid genoemd die een rol kunnen spelen bij het lesgeven op een andere locatie of door anderen dan de leerkrachten van de eigen school of bij vervoer van

leerlingen. Volgens de Wet op het Primair Onderwijs draagt het schoolbestuur zorg voor de sociale, psychische en fysieke veiligheid van haar leerlingen. Bij een samenwerking met andere schoolbesturen en uitvoering van een zomerschool door een derde partij, met leerlingen op andere locaties, in een andere setting en met leerlingen van andere scholen zullen ook afspraken gemaakt moeten worden over het waarborgen van de veiligheid.

Evaluatie

Evaluatie is belangrijk voor het borgen en eventueel verbeteren van programma's. Het belang van evaluatie wordt door de meerderheid van de respondenten benadrukt, ook voor de verankering van draagvlak voor de zomerprogramma's. Een evaluatie moet volgens hen gericht zijn op de effectiviteit van het programma; wat waren doelen en verwachtingen en zijn die behaald? Ook zou er in de evaluatie aandacht moeten zijn voor verschillende perspectieven van de uitvoerders, leerkrachten, leerlingen en anderen. Ook wordt genoemd dat zomerscholen qua programma, resultaten en opgedane ervaringen met elkaar vergeleken kunnen worden om van elkaar te leren.

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

Opties samengevat

5

5 Opties samengevat

5.1 Inleiding

Hiervoor hebben we gezien dat de opties voor zomerprogramma's afhangen van een aantal keuzes ten aanzien van de doelstellingen, doelgroepen en de inrichting van de programma's en van een aantal randvoorwaarden ten aanzien organisatie, personeel en financiën. Hieronder vatten we concluderend per optie de kenmerken, voor- en nadelen en organisatorische consequenties samen. We benadrukken hierbij dat de verschillende opties geen blauwdrukken zijn, maar voorbeelden die in overweging kunnen worden genomen.

5.2 Vijf opties

Optie 1: tijdsbesteding in de vakantieperiode

Vakantieopvang en ontspanningsactiviteiten, sport en spel, creatieve activiteiten.
Een dergelijk programma draagt bij aan het sociaal-emotioneel welbevinden van de kinderen, verdrijft verveling en biedt structuur in de zomervakantie. Er worden andere talenten aangesproken dan de cognitieve.
De potentiële samenwerkingspartners voor het programma zijn

- een uitvoeringsorganisatie (kinderopvang/buitenschoolse opvang, organisator van sport- en spelactiviteiten of creatieve activiteiten);
- de azc-school of het azc (voor eventuele organisatorische voorzieningen);
- de gemeente (duurzaam beleid, financiering, gemeentelijke voorzieningen);
- gemeentelijke en/of andere aanbieders van sport, spel, creatieve of andere buitenschoolse activiteiten.

De belangrijkste randvoorwaarden zijn een geschikte locatie en voorzieningen (afhankelijk van de activiteiten: ruimtes op het azc zelf, op school, buitenruimtes (speelplaatsen, sportvelden) e.d.) en voldoende en getraind personeel om de activiteiten te begeleiden.

Voordelen zijn:

- De goede aansluiting bij de in het onderzoek geformuleerde behoefte aan een programma dat in de zomervakantie vooral educatief plezierig moet zijn.
- Een relatief overzichtelijke organisatie van de activiteiten met een beperkt aantal partijen en activiteitenaanbieders.

Het belangrijkste nadeel van deze optie is dat het niet is gericht op het verbeteren van het taalniveau van het kind

Optie 2: tijdsbesteding in de vakantieperiode met een taalcomponent

Vakantieopvang en ontspanningsactiviteiten, sport en spel, creatieve activiteiten met focus op (speelse) taalverwerving en -behoud.
Een dergelijk programma draagt bij aan het sociaal-emotioneel welbevinden van de kinderen, verdrijft verveling en biedt structuur in de zomervakantie. Door de aandacht voor taal biedt het bovendien continuïteit in het begrijpen en spreken van de Nederlandse taal en gaat het negatieve effecten tegen van het tijdelijk niet in aanraking komen met het Nederlands.
De potentiële samenwerkingspartners voor het programma zijn

- de azc-school en een uitvoeringsorganisatie (kinderopvang/buitenschoolse opvang, een weekendschool, een onderwijsondersteuningsorganisatie, de bibliotheek, een andere organisatie);
- het azc (voor eventuele organisatorische voorzieningen);
- de gemeente (duurzaam beleid, financiering, gemeentelijke voorzieningen);
- gemeentelijke en/of andere aanbieders van sport, spel, creatieve of andere buitenschoolse activiteiten.

De belangrijkste randvoorwaarden zijn een geschikte locatie en voorzieningen (afhankelijk van de activiteiten: ruimtes op het azc zelf, op school, buitenruimtes (speelplaatsen, sportvelden) e.d.) en natuurlijk: voldoende en getraind personeel om de activiteiten te begeleiden.

Voordelen van deze optie zijn:

- De goede aansluiting bij de in het onderzoek geformuleerde behoefte aan een programma dat in de zomervakantie vooral educatief plezierig moet zijn.
- Een relatief overzichtelijke organisatie van de activiteiten met een beperkt aantal partijen en activiteitenaanbieders.

- Doordat de focus ligt op de combinatie van activiteiten en speels Nederlands leren is het wellicht iets eenvoudiger medewerkers te vinden voor de uitvoering. Het betrekken van gediplomeerde leerkrachten is nuttig, maar niet noodzakelijk voor de begeleiding van de groepen. Er kan gezocht worden naar anderen die de programma's kunnen begeleiden na trainingen in het werken met dit soort kinderen en in ondersteuning bij het leren van de taal.

Het belangrijkste nadeel van deze optie is dat het de lat voor het verbeteren van het onderwijsniveau van de leerling minder hoog legt dan een programma dat gericht is op het versneld wegwerken van taal- en onderwijsachterstanden.

Optie 3: onderwijsactiviteiten ter bestrijding van achterstanden

De focus ligt op onderwijs, specifiek op taalonderwijs of breder (rekenen, wereldoriëntatie) en is gericht op het bestrijden van onderwijsachterstanden.
Intensiteit en inrichting voor een goed resultaat: 2 à 3 weken, 4 à 5 dagen per week, les in kleine groepen van 10-15 leerlingen, ingedeeld op niveau.

Een dergelijk programma geeft een versnelling aan het verbeteren van het taalniveau en (indien van toepassing) van andere cognitieve vaardigheden van de azc-kinderen. De verbetering van de onderwijsresultaten draagt bij aan zelfvertrouwen van kinderen en aan hun sociaal-emotioneel welbevinden. De onderwijsactiviteiten verdrijven verveling en bieden structuur in de zomervakantie.

De belangrijkste samenwerkingspartners zijn de
- de azc-school (voor de overdracht en de doorgaande leerlijn);
- de uitvoeringsorganisatie (een onderwijsondersteuningsorganisatie of bestaande weekend- of zomerschool);
- de gemeente (duurzaam programma, onderwijsachterstandenbeleid, financiering, gemeentelijke voorzieningen),
- andere scholen (samenwerking personeel, voorzieningen).

De randvoorwaarden zijn een geschikte en veilige locatie (school), leermiddelen en materialen (laptops), pedagogisch-didactisch vaardig personeel (gediplomeerde leerkrachten, NT2-vaardigheden, pabo-studenten en onderwijsassistenten).

Voordelen van deze optie zijn:
- Het heeft het meeste effect op het verbeteren van het taal- en onderwijsniveau.
- Het zorgt met onderwijsactiviteiten voor continuïteit en voortgang in het onderwijsproces en aansluiting bij het onderwijsprogramma.
- Het biedt mogelijkheden voor aansluiting bij al bestaande programma's ter bestrijding van onderwijsachterstanden en samenwerking daarin met andere scholen.
- Een relatief overzichtelijke organisatie van de onderwijsactiviteiten met een beperkt aantal partijen.

Een nadeel voor de organisatie is:
- De focus op onderwijs vraagt om de inzet van gediplomeerde leerkrachten en anderszins bekwaam en opgeleid onderwijspersoneel, dat in de zomervakantie moeilijk te vinden is. Dit vraagt om een tijdige werving en voorbereiding van het programma.

Een belangrijk nadeel voor de toepassing van deze optie is dat de inrichting van een eenzijdig op onderwijs gericht programma in het veld niet de voorkeur heeft. De meerderheid van de respondenten is het erover eens dat ook de azc-kinderen behoefte hebben aan een zomerprogramma dat onderwijs combineert met ontspanningsactiviteiten en activiteiten waarin ze kennismaken met Nederland. In de praktijk die we in het onderzoek hebben gezien is dit op onderwijs gerichte model slechts een (zij het de belangrijkste) component in een programma dat wordt gecombineerd met activiteiten uit optie 1 of de uitbreidingscomponent met participatie en integratie dat we hieronder nog noemen.

Optie 4: onderwijs ter bestrijding van achterstanden gecombineerd met ontspanning

De focus ligt deels op onderwijs, specifiek op taalonderwijs of breder (rekenen, wereldoriëntatie) en is gericht op het bestrijden van onderwijsachterstanden. De onderwijsactiviteiten worden aangevuld met ontspanningsactiviteiten.
Intensiteit en inrichting voor een goed onderwijsresultaat: 2 à 3 weken, 4 à 5 dagen per week, één deel van de dag les in kleine groepen van 10-15 leerlingen, ingedeeld op niveau. De onderwijsactiviteiten worden, het andere deel van de dag, aangevuld met animatie en ontspanningsactiviteiten, sport en spel en creatieve activiteiten (met eventueel ook nog aandacht voor (speelse) taalverwerving en -behoud).

De onderwijscomponent van het programma geeft een versnelling aan het verbeteren van het taalniveau en (indien van toepassing) van andere cognitieve vaardigheden van de azc-kinderen. De verbetering van de onderwijsresultaten draagt bij aan zelfvertrouwen van kinderen en aan hun sociaal-emotioneel welbevinden. De combinatie met ontspanningsactiviteiten biedt de kinderen ook afwisseling van het schoolprogramma, verdrijft de verveling en biedt structuur in de zomervakantie. Daarnaast kunnen andere talenten dan alleen cognitieve worden aangesproken en gestimuleerd.

De belangrijkste samenwerkingspartners voor het onderwijsprogramma zijn:
- de azc-school (voor de overdracht en de doorgaande leerlijn);
- de uitvoeringsorganisatie (een onderwijsondersteuningsorganisatie of bestaande weekend- of zomerschool);
- de gemeente (duurzaam programma, onderwijsachterstandenbeleid, financiering, gemeentelijke voorzieningen);
- andere scholen (samenwerking personeel, voorzieningen).

De belangrijkste samenwerkingspartners voor de ontspanningsactiviteiten zijn daarnaast:
- het azc (voor eventuele voorzieningen);
- gemeentelijke en/of andere aanbieders van sport, spel, creatieve of andere buitenschoolse activiteiten.

De randvoorwaarden voor de onderwijscomponent zijn een geschikte en veilige locatie (school); leermiddelen en materialen (laptops); pedagogisch-didactisch vaardig personeel (gediplomeerde leerkrachten, NT2-vaardigheden, pabo-studenten en onderwijsassistenten).
De belangrijkste randvoorwaarden voor de ontspanningsactiviteiten zijn geschikte locaties, voorzieningen en buitenruimtes (speelplaatsen, sportvelden) e.d. en verder voldoende en getraind personeel om deze activiteiten te begeleiden.

Voordelen van deze optie zijn:
- Het heeft het meeste effect op het verbeteren van het taal- en onderwijsniveau.
- De onderwijsactiviteiten zorgen voor continuïteit en voortgang in het onderwijsproces en aansluiting bij het reguliere programma.
- De overige activiteiten sluiten goed aan bij de geformuleerde behoefte aan een programma dat in de zomervakantie vooral educatief plezierig moet zijn.
- Het biedt mogelijkheden voor aansluiting bij al bestaande programma's ter bestrijding van onderwijsachterstanden en samenwerking daarin met andere scholen.

De nadelen zijn:
- Het gaat om een complexere organisatie door de combinatie van onderwijs- en andere activiteiten. Eigenlijk gaat het om het opzetten van een dubbelprogramma met eigen eisen en randvoorwaarden voor de twee componenten van het programma. Dit vraagt om een goede opzet, organisatie en voorbereiding.
- De onderwijscomponent vraagt om de inzet van gediplomeerde leerkrachten en anderszins bekwaam en opgeleid onderwijspersoneel, dat in de zomervakantie moeilijk te vinden is. Ook voor de begeleiding van de ontspanningsactiviteiten is voldoende en getraind personeel nodig. Dit vraagt om een tijdige werving en voorbereiding van het programma.

Optie 5: uitbreidingscomponent gericht op participatie en integratie

Dit is geen zelfstandige optie, maar een component die samengaat met een van de andere opties. Deze component is vooral gericht op de kennismaking met de Nederlandse omgeving en met Nederlandse kinderen. In het programma wordt de kennismaking met andere kinderen opgenomen door gezamenlijke activiteiten met andere scholen en de kennismaking met Nederland in extra lessen en excursies.

Het heeft effect op de integratie van de kinderen in de Nederlandse samenleving en op het vergroten van hun weerbaarheid.

De belangrijkste samenwerkingspartners zijn:
- de azc-school (voor de overdracht en de doorgaande leerlijn);
- de uitvoeringsorganisatie;
- andere scholen waarmee het programma of programmaonderdelen samen worden georganiseerd;
-. instellingen en voorzieningen in de omgeving, die kunnen worden bezocht.

De randvoorwaarden voor deze component zijn: een goede samenwerking met andere scholen, locaties waar de ontmoeting met andere kinderen plaats kan vinden, en, afhankelijk van de invulling, vervoer en getrainde begeleiders voor excursies.

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

Conclusies

6

6 Conclusies

In dit laatste hoofdstuk vatten we de belangrijkste conclusies van het onderzoek nog een keer samen. We doen dat aan de hand van de vier hoofdthema's van de onderzoeksvragen. In de bespreking nemen we ter illustratie en voor de helderheid ook enkele (soms ook al eerder gepresenteerd tabellen) op waarin de resultaten van onze analyse schematisch staan weergegeven. Daarmee zijn de conclusies ook los van de voorgaande hoofstukken te lezen.

Opties voor een vast zomerprogramma voor azc-kinderen in de basisschoolleeftijd

De opties voor een zomerprogramma voor azc-kinderen zijn afhankelijk van de keuzes die gemaakt worden ten aanzien van de doelstelling, de doelgroep, en de inrichting van het programma. De keuze voor de doelstelling is daarbij bepalend. Afhankelijk daarvan zijn er opties die verschillen in de mate van aandacht voor ontspanningsactiviteiten, taalverwerving, onderwijs en participatie en integratie:

Optie 1: Tijdsbesteding: opvang en ontspanningsactiviteiten, sport en spel, creatieve activiteiten etc. voor een prettige vakantiebeleving, talentontwikkeling en sociaal-emotionele ontwikkeling.

Optie 2: Tijdsbesteding en taalverwerving: een combinatie van de genoemde activiteiten met aandacht voor (speelse) taalverwerving en -behoud.

Optie 3: Onderwijs (taalonderwijs of onderwijsachterstanden): focus op onderwijs specifiek voor taal, of breder (rekenen, wereldoriëntatie) en gericht op het bestrijden van onderwijsachterstanden.

Optie 4: Onderwijs en tijdsbesteding: een onderwijscomponent gericht op taal of onderwijsachterstanden gecombineerd met ontspanningsactiviteiten als sport en spel, creatieve activiteiten, uitjes en culturele activiteiten.

Optie 5: Aandacht voor participatie en integratie: ontmoeting en kennismaking met kinderen en met de wereld buiten het azc (eigenlijk geen zelfstandige optie, maar een uitbreidingscomponent).

Het bereik en de omvang van het programma worden mede bepaald door keuzes ten aanzien van de doelgroep. Een op te zetten programma zou idealiter gericht zijn op alle azc-kinderen waarbij in de invulling keuzes gemaakt kunnen worden voor differentiatie tussen leeftijdsgroepen of onderwijsniveau. Naarmate de doelgroep omvangrijker is, wordt de benodigde inzet van personeel en middelen groter. Daarbij bestaan er in het veld ook voorkeuren voor (deels) gezamenlijke programma's met niet azc-kinderen ter bevordering van de taalbeheersing en de ontmoeting met andere kinderen. Tenzij er kan worden aangesloten bij bestaande programma's maakt dit de organisatie complexer.
Ten slotte hangen de mogelijke opties samen met de keuzes die gemaakt worden ten aanzien van intensiteit en de inrichting van het programma. Over het algemeen wordt een voorkeur uitgesproken voor een programma van drie weken in het midden van de zomervakantie, vijf dagen per week en 4 à 5 uur per dag. Maar hierop zijn variaties mogelijk. Daarbij moet de zomerschool, volgens het merendeel van de respondenten, niet te veel op normale school lijken, maar 'educatief plezierig' zijn.

Effecten van de opties

Geïnterviewden wijzen op verschillen in effecten van de verschillende opties. De effecten die zij zien zijn afhankelijk van de gekozen doelen en inrichting van het programma. Er kan er gesteld worden dat er een oplopende schaal van (beoogde) effecten is, afhankelijk van het aantal vinkjes dat kan worden gezet bij de opzet van het programma.

Tabel 6.1 Effecten van de verschillende opties voor zomerprogramma's en draagvlak*

Effect programma	Tijdsbesteding	Tijdsbesteding/taalverwerving	Onderwijs	Onderwijs/tijdsbesteding	Integratie/participatie
Soc.-emotioneel welbevinden	+	++	+	++	+
Taal	-	+	++	++	+
Onderwijsachterstanden	--	+/-	++	++	+/-
Integratie	+/-	+/-	+	+	+
Draagvlak	+	++	-	+	+

* Van -- (minste effect/draagvlak) tot ++ (meeste effect/draagvlak).

Voor alle opties geldt dat de regelmaat van een programma bijdraagt aan het sociaal-emotionele welbevinden. Een zomerschool biedt in alle varianten afleiding en structuur in een lange vakantieperiode. Door het aanspreken van talenten in het programma, niet-cognitieve dan wel cognitieve, kunnen bovendien de veerkracht en het zelfbeeld van de kinderen worden versterkt. Programma's met enkel een onderwijscomponent worden echter als minder effectief beschouwd, omdat ze teveel een voortzetting zijn van het reguliere schoolprogramma en minder afleiding bieden. De combinatie van onderwijs- en andere activiteiten sorteert meer effect.
Programma's met aandacht voor taalverwerving bieden continuïteit in het leren van Nederlands. Daarbij wordt terugval voorkomen en kan het taalniveau verder worden versterkt. Naarmate de nadruk meer ligt op onderwijs en het bestrijden van achterstanden worden de effecten op de taalvaardigheden en eventueel andere cognitieve vaardigheden sterker. De kinderen maken een inhaalslag en hebben bij het begin van het schooljaar een soepelere doorstart.
Opties waarin ook aandacht is voor ontmoeting met Nederlandse kinderen en met de Nederlandse omgeving hebben effect op de integratie van de kinderen in de Nederlandse samenleving en op het vergroten van hun veerkracht en weerbaarheid.

Respondenten stellen dat, ondanks het belang van het wegwerken of tegengaan van taal- of andere onderwijsachterstanden in een zomerschool, plezier voorop moet staan en dat de zomerschool niet te veel op 'normale school' moet lijken. Voor programma's met een taal- of onderwijscomponent én een tijdsbestedingscomponent is dan ook meer draagvlak. Het draagvlak voor de optie onderwijs en tijdsbesteding is daarbij in ons onderzoek wat kleiner dan voor de optie tijdsbesteding en taalverwerving, omdat de onderwijscomponent van die optie nog te veel als voortzetting van het reguliere onderwijs in de benodigde vakantie kan worden gezien.

Betrokken partijen en rollen

Uit ons onderzoek komen de azc-school, de gemeente en een uitvoeringsorganisatie naar voren als belangrijkste partijen bij het opzetten van een zomerprogramma.

Tabel 6.2 Belang van te betrekken partijen bij de verschillende opties voor zomerprogramma's*

Rollen te betrekken partijen	Tijdsbesteding	Tijdsbesteding/taalverwerving	Onderwijs	Onderwijs/tijdsbesteding	Integratie/participatie
Azc-school	-	+	++	++	+/-
Gemeente	+	+	++	++	++
Uitvoeringsorganisatie	+	+	+	++	++
Andere scholen	-	-	+	+	++
Andere organisaties	+	+	-	+	+
Azc	+	+	+/-	+/-	+/-
Aantal te betrekken partijen	--	-	+	++	++

* Van -- (minste belang/aantal) tot ++ (meeste belang/aantal).

Azc-scholen spelen, zo blijkt, een rol als initiator of mede-initiator, maar zelden als organisator of uitvoerder. Ze zijn belangrijk in de informatie-uitwisseling rond de leerling en die rol wordt groter naarmate de onderwijscomponent in het programma groter is.
Betrokkenheid van *de gemeente* kan zorgen voor een duurzame en structurele aanpak. Er wordt van de gemeente beleid, financiering en facilitering verwacht. Daarnaast vervult de gemeente een formele rol bij de bestrijding van onderwijsachterstanden. Verder vervult de gemeente een belangrijke rol bij de opzet van structurele samenwerkingen rond het zomerprogramma (met andere scholen, gemeentelijke voorzieningen en andere potentiële samenwerkingspartners). Die rol wordt groter naarmate er meer voorzieningen nodig zijn en meer partners worden betrokken.
Een *uitvoerende* organisatie blijkt cruciaal voor een goede opzet en realisatie. Zij kunnen de tijd en expertise inbrengen om het programma voor te bereiden, op te zetten en uit te voeren. Die rol wordt belangrijker als het programma omvangrijker wordt.
Daarnaast is er nog een aantal andere belangrijke samenwerkingspartners waarvan de rol afhankelijk is van de uiteindelijke keuzes in de doelstelling, doelgroepen en inrichting van het programma.
Samenwerking met *andere scholen* kan een rol spelen bij het efficiënt en effectief organiseren van zomerscholen, het vinden van voldoende gekwalificeerd personeel, maar ook bij ontmoeting en contact met andere leerlingen.
De rol van het *COA en het azc* blijkt beperkt en vooral faciliterend en is ook afhankelijk van de keuze voor waar de zomerschool plaatsvindt (op of buiten het azc).
Bij de organisatie en uitvoering van de niet-onderwijsonderdelen van het zomerprogramma kunnen *andere organisaties* betrokken worden zoals buitenschoolse opvang, culturele instellingen en voorzieningen, sportaanbieders en verenigingen, vrijwilligersorganisaties.
O*uders* spelen een rol bij het besluit over deelname, voor stimulering en motivering van hun kinderen, eventueel bij het halen/brengen en, afhankelijk van programma en locatie, bij ondersteunende taken.
Het aantal te betrekken partijen neemt toe naarmate er meer activiteiten gecombineerd worden en naarmate de nadruk ook op onderwijs en de bestrijding van onderwijsachterstanden komt te liggen.

Lessen uit de onderzochte voorbeelden voor de organisatie van een zomerprogramma

Uit de deskresearch en interviews kunnen enkele belangrijke lessen voor de opzet van een zomerschool afgeleid worden. Op *organisatorisch* gebied zijn dat een heldere doelstelling en doelgroep, een goede voorbereiding, voldoende en kwalitatief goed personeel en een veilige omgeving.
Significant is dat er een *trekker* is, een partij die de organisatie en de uitvoering voor zijn rekening neemt en dat er een duidelijke rol- en taakverdeling is met de andere betrokken partijen. Afstemming en communicatie zijn essentieel en vragen nog extra aandacht waar het de overdracht van leerlingen betreft.
Op het gebied van *financiën* zien we dat er nu een variatie aan bronnen wordt aangeboord, maar dat voor een structurele en duurzame opzet ook een structurele geldstroom nodig is.
Voldoende en deskundig personeel is een belangrijke succesfactor. Als het doel van een zomerschool is om leerachterstanden weg te werken, dan vereist dit ook inzet van gediplomeerd onderwijspersoneel. Tijdige werving is van doorslaggevend belang om een effectief programma te bemensen en waar nodig voor te bereiden op het werken met azc-kinderen en taalverwervingsprogramma's voor deze kinderen.
Inhoudelijk zijn, vooral in programma's gericht op onderwijs of met een onderwijscomponent *(*optie 3 en 4) het werken in kleine groepen, een gestructureerde lesstof, een gevarieerd programma (met cognitieve en sociaalemotionele aspecten), een doorgaande leerlijn, contextrijkonderwijs en continuïteit in deelname (kinderen stoppen niet tussentijds) van belang voor het bereiken van leerresultaten. Maar overzichtelijke groepen, structuur, variatie en deelnamecontinuïteit worden ook voor andere programma's belangrijk genoemd.

Randvoorwaarden voor de organisatie en de succesvolle realisatie van de verschillende opties

Programma's in de zomervakantie zijn in hoge mate afhankelijk van de inzet van *personeel* van buiten de eigen school. Daarbij geldt: hoe groter de onderwijscomponent in het programma, hoe belangrijker de inzet van bevoegde leerkrachten eventueel met NT2-ervaring, ondersteund door assistenten of leraren in opleiding. De in te zetten leerkrachten moeten ook kunnen differentiëren tussen verschillende leerlingen en niveaus. Voor medewerkers bij andere activiteiten is enige training voor het verweven van

speelse taalverwerving een pre. Voor alle in te zetten personeel geldt dat ze enige kennis moeten hebben over de doelgroep en hun situatie. Bij een focus op integratie en participatie zou kennis van of gevoel voor culturele verschillen een aanvullende voorwaarde kunnen zijn.
Een *geschikte en veilige locatie* een belangrijke randvoorwaarde. Lesactiviteiten kunnen daarbij het best in een schoolomgeving plaatsvinden. Gebruik van en activiteiten op externe locaties bieden afwisseling en een andere omgeving, maar vragen om speciale aandacht voor het vervoer van de kinderen.
Voldoende *budget* is de belangrijkste randvoorwaarde en de omvang is bepalend voor de mogelijkheden. Keuzes voor doelen, doelgroep en inrichting hangen mede af van het beschikbare budget. De kosten (personeel, materiaal en overige kosten) kunnen oplopen naarmate de onderwijscomponent groter is of er meer verschillende (onderwijs- en andere) activiteiten gecombineerd worden of het programma uitgebreider en intensiever is.
Scholen en gemeenten ontvangen nu budgetten vanuit het onderwijsachterstandenbeleid en bepalen zelf waar zij dat voor inzetten. Als het ministerie van OCW een vast zomerprogramma voor alle azc-kinderen voor ogen heeft, vraagt dit of om een structurele vorm van doelgebonden financiering en/of om een harde afspraken met azc-gemeenten.

De verschillende opties voor zomerprogramma's brengen specifieke eisen met zich mee voor organisatie, te betrekken partijen, te kiezen locaties en in te zetten personeel en middelen. Naarmate de focus sterker op onderwijs ligt en er meer activiteiten gecombineerd worden, wordt de organisatie omvangrijker en complexer, worden er meer partijen betrokken, worden er meer en andere eisen aan personeel en locaties gesteld en worden de kosten hoger.

Tabel 6.3 Gewicht organisatieaspecten van de verschillende opties voor zomerprogramma's*

	Tijdsbesteding	Tijdsbesteding/ taalverwerving	Onderwijs	Onderwijs/ tijdsbesteding	Integratie/ Participatie**
Complexiteit	--	-	+	++	+
Te betrekken partijen	--	-	+	++	+
Randvoorwaarden (personeel , locatie)	--	-	+	++	+
Kosten	€	€€	€€€	€€€€	€

* Van -- (minste gewicht) tot ++ (meeste gewicht).

** Omdat het hier niet om een zelfstandige optie gaat, maar om een optie die aanvullend is op andere opties, is het gewicht op de organisatieaspecten aanvullend.

Afweging ten aanzien van de opties

Het onderzoek naar een vast zomerprogramma voor azc-kinderen in het basisonderwijs is mede ingegeven door de overweging dat verlies aan kennis in de zomer bij asielkinderen automatisch groter is omdat hun ouders doorgaans nog geen Nederlands spreken. Het uitgangspunt voor de keuze van een optie is daarom het bieden van kansen aan (een specifieke groep) kinderen met een groot risico op een taalachterstand. Optie 1 (tijdsbesteding) is daar het minst op gericht en daarom in dit verband het minst interessant. Optie 5 (integratie/participatie) is een uitbreidingscomponent en kan afhankelijk van behoefte en mogelijkheden aan elke optie worden gekoppeld. Optie 3 (onderwijs) heeft in het veld niet de voorkeur, omdat het te veel een voortzetting van het reguliere onderwijs in de zomervakantie is.
Alles afgewogen wordt in ons onderzoek aan optie 2 (tijdsbesteding/taalverwerving) en optie 4 (onderwijs/tijdsbesteding) de voorkeur gegeven, omdat deze het best aansluiten bij de behoefte aan een programma dat in de zomervakantie vooral educatief plezierig moet zijn. Deze twee opties dragen bij aan het sociaal-emotioneel welbevinden van de kinderen, verdrijven verveling en bieden structuur in de zomervakantie. Optie 2 biedt daarnaast continuïteit in het begrijpen en spreken van de Nederlandse taal en gaat de negatieve effecten tegen van het tijdelijk niet in aanraking komen met het Nederlands. De onderwijscomponent van optie 4 geeft bovendien grotere versnelling aan het verbeteren van het taalniveau en (indien van toepassing) van andere cognitieve vaardigheden van de azc-kinderen en heeft hierop het meeste effect. Voor beide opties is draagvlak al lijkt dat voor optie 2 iets groter.
Elke optie vraagt om goede, tijdige opzet, organisatie en voorbereiding, ook optie 2 en 4. Tijdsbesteding met taalverwerving (2) is echter relatief eenvoudiger te organiseren met een beperkter aantal partijen en activiteitenaanbieders en met minder hoge eisen aan het personeel dan de optie met onderwijs en

tijdsbesteding. Bij optie 4 gaat om een complexere organisatie door de combinatie van onderwijs- en andere activiteiten. Eigenlijk gaat het om het opzetten van een dubbelprogramma met eigen eisen en randvoorwaarden voor de twee programmacomponenten.

We benadrukken dat de invulling van de opties afhankelijk is van landelijke en (vervolgens) lokale keuzes en mogelijkheden. Daarbij geldt dat er meer wordt gevraagd van de organisatie naarmate er meer activiteiten worden gecombineerd en er met meer partijen bij het programma zijn betrokken. Bovendien vraag een vast programma voor alle azc-kinderen om duurzaam beleid en een structurele financiering en organisatie.

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

Literatuurlijst

Literatuurlijst

Beekhoven, S. e.a. (2017). Schakelklassen, zomerscholen en onderwijstijdverlenging. Een inventariserend onderzoek onder gemeenten en scholen. Sardes, Utrecht.

Beekhoven, S. e.a. (2017). Schakelklassen, zomerscholen en onderwijstijdverlenging. 10 portretten van goede voorbeelden. Sardes, Utrecht,.

Cebeon/Regioplan (2016). Besteding middelen terugdringen onderwijsachterstanden in het primair en voortgezet onderwijs. Cebeon, Amsterdam/Regioplan, Amsterdam.

Kinderombudsman (2016). Wachten op je toekomst. Kinderen in de noodopvang in Nederland. Kinderombudsman, Den Haag.

Kloosterboer, K. (2009). *Kind in het centrum: Kinderrechten in asielzoekerscentra.* Unicef, Den Haag/Stichting Kinderpostzegels Nederland, Leiden/Centraal Orgaan opvang asielzoekers, Rijswijk

Kennisrotonde. (2018). Is een verlengde schooldag ingevuld met niet-reguliere basisschoolvakken effectief voor verbetering van de taalontwikkeling, de sociaal-emotionele ontwikkeling en/of brede ontwikkeling van leerlingen op basisscholen met veel gewichtenleerlingen, en wat is het minimale benodigde aantal uur daarvoor? (KR. 465). Den Haag, NRO Kennisrotonde.

Leeuwestein, H., M. Bokhorst (2018). *De school als doorgangshuis. Omgaan met tijdelijke migratie in het onderwijs.* Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, Den Haag

Ministerie van OCW (2020). *Informatiedocument onderwijs aan asielkinderen.* Ministerie van OCW, Den Haag.

Schenke, W. & Ploeg, S. van der (2020). Zomerscholen en verlengde schooltijd: effectief voor het inhalen van achterstanden? Den Haag, NRO Kennisrotonde.

Van der Linden, L. (2015). *Deur, bel, schoolbord*. De Groene Amsterdammer

Werkgroep Kind in AZC (2016). Zó kan het ook! Aanbevelingen voor een betere situatie van kinderen in asielzoekerscentra. Werkgroep Kind in AZC.

Posthumus, H. S. Scholtus J. Walhout. (2019). De nieuwe onderwijsachterstandenindicator primair onderwijs. Samenvattend rapport. CBS, Den Haag.

Websites

https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/financiering-onderwijs/extra-geld-onderwijs-door-corona-crisis/veelgestelde-vragen-over-de-regeling-inhaal--en-ondersteuningsprogramma%E2%80%99s-voor-primair-onderwijs-voortgezet-onderwijs-en-voorgezet-speciaal-onderwijs

https://www.coa.nl/nl/lijst/capaciteit-en-bezetting

https://www.lowan.nl/po/scholen/

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

Bijlage

B

Bijlage – Respondenten en cases

	Case 1: in samenwerking een zomerschool georganiseerd
1	Azc-school in het oosten van Nederland
2	Organisatie voor kinderopvang/buitenschoolse opvang
3	Onderwijsprofessional
4	Gemeente
	Case 2: kinderen gestuurd naar een bestaand programma
5	POL-school in het oosten van Nederland
6	Zomerschoolorganisator
7	Gemeente
	Case 3: kinderen gestuurd naar een bestaand programma
8	Azc-school in het noorden van Nederland
9	Weekendschool-/zomerschoolorganisator
10	Gemeente
	Case 4: zelf eenmalig georganiseerd
11	Azc-school in het zuidwesten van Nederland
	Case 5: in samenwerking met de gemeente en het COA
12	Azc-school in het noordoosten van Nederland
13	Gemeente
	Case 6: kinderen gestuurd naar een bestaand programma
14	Azc-school in het zuidwesten van Nederland
15	Zomerschoolorganisator
16	Zomerschoolorganisator
	Case 7: initiatief vanuit de gemeente
17	Gemeente in het oosten van Nederland
	Case 8: landelijke organisatoren van programma's op azc's
18	Warchild/Save the children/Unicef (programma TeamUp)
19	De Vrolijkheid
20	VluchtelingenWerk (programma Time4you)

Verder zijn er ook vijf scholen zonder (ervaring met) een zomerschool gesproken:

21	Azc-school in het midden van Nederland
22	Azc-school in het zuiden van Nederland
23	Azc-school in het noordwesten van Nederland
24	Azc-school in het noorden van Nederland
25	Azc-school in het noordwesten van Nederland

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

Regioplan
Jollemanhof 18
1019 GW Amsterdam
T +31(0)20 531 53 15
www.regioplan.nl